

De historische belangstelling van Charles Guillon

Gerard Venner

Charles Guillon (1811-1873) werd te Roermond geboren, was aldaar notaris vanaf 1843 en lid van de gemeenteraad in de jaren 1855-1868. Hij had een veelzijdige historische belangstelling voor zijn vaderstad en omgeving. Zo verzamelde hij een grote hoeveelheid archeologische voorwerpen, archiefbescheiden, boeken en munten en daarnaast schilderijen, kasten, sculpturen en zelfs insecten. De nadruk in zijn verzamelingen lag niet zozeer op kunstvoorwerpen, maar op voorwerpen – archeologica, archiefstukken, munten – die als bronnen voor de kennis van het verleden konden dienen. Deze collecties met verschillende topstukken vielen na zijn dood uit elkaar, want zij werden in 1874 en 1890 in het openbaar verkocht. Gelukkig kwam veel (uiteindelijk) in openbare instellingen terecht: de archeologische collectie voor een belangrijk gedeelte in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden en het museum van het latere LGOG te Maastricht, de archiefbescheiden grotendeels in het Rijksarchief in Limburg te Maastricht, het stadsarchief te Roermond en in het groot seminarie van het bisdom Roermond, en verschillende houten beelden tenslotte in het Rijksmuseum te Amsterdam. In de literatuur is Guillon dan ook vooral bekend als verzamelaar aan de vooravond van de stichting van musea in Nederland.

In het voorafgaand artikel over Guillon in de *Publications* van 2018 is de nadruk gelegd op andere aspecten van Guillons leven, te weten zijn familie en schoonfamilie, zijn opleiding, de uitoefening van het notarisambt en zijn nevenfuncties. Op deze wijze werd getracht inzicht te verwerven in zijn maatschappelijke positie, die het mede mogelijk maakte grote verzamelingen aan te leggen en zijn historische belangstelling in het openbaar vorm te geven.¹ In deze bijdrage worden de verspreide gegevens over zijn

belangstelling voor archeologische vondsten, lokale geschiedenis, monumenten en archieven bijeengebracht. Aandacht wordt ook besteed aan zijn verzamelingen van schilderijen en archiefstukken. De collecties archeologische voorwerpen en munten blijven buiten beschouwing en worden aan ter zake deskundigen overgelaten. Aan zijn boekenbezit is zeer recent een artikel gewijd, zodat hier met een verwijzing kan worden volstaan.²

De achterliggende probleemstelling is deze, dat Guillon als verzamelaar en historicus niet als een op zichzelf staand fenomeen moet worden behandeld. Hoe moet hij geplaatst worden in zijn tijd tegen de achtergrond van de groeiende belangstelling voor het verleden? Deze bijdrage wil dan ook aandacht besteden aan Guillons voorgangers en tijdgenoten als verzamelaars en historisch geïnteresseerden. Anders gezegd: hoe past Guillon in de negentiende-eeuwse geschiedenis van de archeologie en de geschiedbeoefening in Limburg?

Om deze vragen te beantwoorden, is gekozen voor een opzet waarbij bij elk thema voorgangers en tijdgenoten van Guillon aan bod komen. Na een inleidend hoofdstuk over historische belangstelling in zijn milieu, komen eerst de gegevens over archeologie in Limburg vóór Guillon ter sprake, voordat hij als een van de eerste archeologen in onze provincie wordt gepresenteerd. Op dezelfde wijze wordt Guillon als historicus afgezet tegen de geschiedbeoefening in Limburg vóór 1850 in het voorafgaande hoofdstuk. Ook vóór Guillon waren er verzamelaars van schilderijen in Roermond, maar de samenstelling van zijn collectie week nogal af van die van J.B.J. Meyer uit de jaren 1830-1835. Aansluitend kan de vraag gesteld worden of Guillon ook als mecenas van eigentijdse kunstenaars te beschouwen is. Tenslotte komen de onderwerpen aan de orde waar geen

1 Venner, G.H.A., 'Charles Guillon (1811-1873), een notabel verzamelaar en zijn omgeving', in: *PSHAL* 154 (2018) 161-203.

2 Thissen, P., 'De bibliotheek van Charles Guillon', in: *PSHAL* 153 (2017) 141-178.

voorgangers van Guillon te bespeuren zijn: de belangstelling voor monumenten, culminerend in het bekende geschil met Cuypers over de te volgen restauratie van de Munsterkerk, de belangstelling voor de zorg voor archieven en zijn verzameldrift van archieven en archiefstukken. De conclusies aangaande Guillons belangstellingsferen worden in het laatste hoofdstuk vergeleken met die van vier tijdgenoten buiten Limburg die zich enerzijds als verzamelaars en anderzijds als archeologen dan wel als historici hebben gemanifesteerd.

Een omgeving met historische belangstelling

Hoe is – mogelijk al op jonge leeftijd – de belangstelling voor geschiedenis en oudheidkunde bij Guillon opgewekt? Waarschijnlijk is zijn naaste omgeving van verwanten en kennissen van invloed geweest. Zijn oom Charles Bongaerts (1792-1869) was bevriend met Mathias Joseph Wolters. Deze te Roermond geboren, maar nadien te Gent woonachtige waterstaatkundige, publiceerde in de jaren 1846-1855 verschillende historische studies onder andere betreffende het graafschap Horn, het kapittel van Thorn, het ambt Montfort, het graafschap Kessel en de voogdij van Roermond, voorzien van vele oorkonden als bijlagen.³ Dat niet alleen Wolters, maar ook Bongaerts historisch geïnteresseerd was, blijkt uit een brief van hem aan Wolters naar aanleiding van een grote muntvondst te Baarlo, waarin hij uitvoerig op deze vondst inging. Begin 1830 vond Mathijs Houdakkers op een hem toebehorend perceel een pot met gouden en zilveren munten, toen

hij leem stak om bakstenen te bakken. Het bericht kwam al spoedig in de krant zoals de te Maastricht verschijnende 'l'Eclaireur politique. Journal de la province de Limbourg' van 22 juni 1830.⁴ Wolters moet kennis van deze berichtgeving hebben gekregen en wilde kennelijk munten uit deze vondst verwerven.

In zijn brief van 12 juli 1830 liet Bongaerts aan Wolters weten dat volgens zijn informatie te Baarlo Houdakkers niet meer dan 1.400 à 1.500 munten (medailles) bezat, voor het grootste gedeelte munten van Vespasianus, Titus Vespasianus, Trajanus, Hadrianus, Antonius Pius en Faustina de Oudere. Er waren ook munten van Faustina de Jongere, Septimus Severus en Marcus Aurelius. De bankier Wolters te Venlo – zo te zien geen naaste familie – had een groot gedeelte van de munten gekocht tegen de metaalwaarde. Deze had een inventaris van de munten naar keizer en consul opgesteld, maar zonder de keerzijden te beschrijven. Bongaerts wist uit goede bron dat de bankier geen afstand wilde doen van de munten, zodat het geen nut had hem te vragen deze op zicht naar Gent te sturen. Bongaerts wist daarentegen eveneens uit goede bron dat de arrondissementsinspecteur Piecq, woonachtig te Roermond, zijn muntencollectie van bijna 1.100 bronzen en vijfhonderd zilveren munten van de hand wilde doen. Wanneer Wolters naar Roermond wilde komen, kon hij zich het beste tot Piecq wenden voor de juiste informatie, want deze had de munten bij de bankier Wolters gezien, evenals de munten die nog bij de oorspronkelijke bezitter te Baarlo berustten.⁵ Onbekend is of er, mede gelet op de

3 Smeets, M.K.J., 'Mathias Joseph Wolters, waterstaatkundige en historieschrijver', in: *Maasgouw* 79 (1960) 103, 106-107.

4 RHCL, Provinciaal archief, inv.nr. 12027; *l'Eclaireur politique. Journal de la province de Limbourg* nr. 144, 22 juni 1830 (met dank aan drs. E. Ramakers te Maastricht).

5 GA Roermond, archief familie Bongaerts, inv.nr. 25. Met Piecq wordt Leede van der Voordt Pieck (1774-1848) bedoeld, arrondissementscommissaris van de directe belastingen, in- en uitgaande rechten en accijnzen te Roermond. Op 3 oktober 1830, aan het begin van de Belgische periode van Roermond, vond voor zijn woning een samscholing plaats. Naderhand was hij gedwongen de stad te verlaten. Zie: Bon, W.H.J., *De Gendtse verordeningen. De achttiende-eeuwse dissertatie van de Nijmegenaar Coenraad van der Voordt Pieck over het Gendtse stadsrecht, vertaald en van kanttekeningen en uitweidingen voorzien* (Utrecht 2016) 148-149; Heynen, J.M.C., 'De overgang van Roermond naar de zijde van het Belgisch bewind in 1830', in: *Maasgouw* 128 (2009) 121, 127.

daarna uitbrekende Belgische opstand, nog een vervolg is geweest. In ieder geval heeft Guillon Wolters ook persoonlijk gekend. Bongaerts gaf een brief van 11 september 1845 voor Mathias Joseph Wolters aan Guillon mee die deze in Gent met zijn zus Pauline wilde bezoeken.

Archeologie in Limburg vóór Guillon

Ziet men af van incidentele muntvondsten en let men op bewust onderzoeken van archeologische structuren, dan begint de geschiedenis van de archeologie in Limburg in 1700. Op 30 augustus van dat jaar reageerden de kanunniken van het kapittel van Sint-Servaas te Maastricht positief op een verzoek van de heer Van den Heuvel en gaven aan de kanunnik Lenssens toestemming om de tombe te Koninksem door graafwerk te onderzoeken. Wanneer iets onverwachts tevoorschijn kwam, moest dat aan het kapittel worden gemeld.⁶ Een volgende vermelding aan de andere zijde van de provincie dateert uit 1805. Het betreft een brief van Sophie van Loë vanuit Schloss Wissen bij Weeze aan haar vader Edmund van Loë die in 1804 door Napoleon tot staatsraad was benoemd en het grootste gedeelte van het jaar in Parijs verbleef. Edmund, onder andere bezitter van Schloss Wissen en kasteel Mheer, was kennelijk geabonneerd op een tijdschrift dat het woord 'Museum' in de titel voerde en bijdragen over oudheidkundige vondsten bevatte. Zijn dochter Sophie maakte in haar

brief van 9 december 1805 melding van een opgraving bij Weeze:

'Du wirst vielleicht bald im Pariser Museum Urnen und Alterthümer sehen, welche auf der Heis ausgegraben worden sind. Es ist diese Haide ein Schatz an Alterthümer. Jeder Hügel daselbst ist ein Grabhügel, in dem sich Urnen und vermoderte Asche befinden. Herr von Dahl lässt es sich besonders angelegen sein, alle verborgene Schätze auszuholen. Er gräbt ohne Aufhören, hat aber bis jetzt noch nichts als Urnen herausgebracht'.

Edmund van Loë moet belangstelling voor oudheidkundige vondsten hebben gehad. Anders had zijn dochter daar geen woorden aan gewijd.⁷ Archeologische belangstelling in verenigingsverband reikt terug tot de jaren twintig van de negentiende eeuw, tot het te Maastricht opgerichte Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten. Het Genootschap, gesticht in 1821, had aanvankelijk als doel de wis- en natuurkundige wetenschappen te beoefenen, maar breidde al snel zijn werkzaamheden uit naar letteren en kunsten. Het Genootschap gaf de 'Annuaire de la province de Limbourg' (1824-1831) en het 'Jaarboek voor het hertogdom Limburg' (1846-1852) uit. Deze almanakken bevatten (anonieme) bijdragen over sterrenkunde, meteorologie, gezondheidszorg en artikelen over de

6 RHCL, archief kapittel Sint-Servaas Maastricht, inv.nr. 6, f. 139: 'Eadem die predicti domini consentiunt ut dominus canonicus Lenssens expensis domini Van den Heuvel illud petentis possit perscrutari seu effodere tombam seu antiquam aggerem qui etiamnum extat in territorio de Coninheim iuribus capituli salvis si quid forte inexpectatum obveniat de quo capitulo referet'.

7 Archiv Schloss Wissen, inv.nr. 655. Dat het inderdaad om een tijdschrift gaat, blijkt uit een brief van Edmunds echtgenote van 26 oktober 1805 in hetzelfde inventarisnummer: 'Was dir fehlt von dem Museum ist hier. Es lag in deinem Zimmer und kam vor deiner letzten Zurückkunft hier an'. Zie: Schönfuß, F., 'Edmund Freiherr von Loë (1749-1813)', in: Langbrandtner, H.W. ed., *Die Freiherren und Grafen von Loë auf Schloss Wissen. Beiträge zur Familiengeschichte im 19. und 20. Jahrhundert* (Weeze 2015) 17-30. Zie voor het grafveld op de Hees bij Weeze: Studdon, F., 'Antike Alterthümer', in: Dassel, W. en J. Kwiatowski ed., *Michael Buyx (1795-1882) Geometer, Altertumsfreund, Sammler* (Kvelaer 1995) 190-192.

geschiedenis van Maastricht.⁸ De historische artikelen werden voorbereid in de afdeling letteren en vanaf 1825 in de toen opgerichte geschiedkundige afdeling.⁹

Binnen het Genootschap werd al direct het belang van archeologische vondsten ingezien. In de eerste almanak van 1824 memoreerde een anonieme auteur dat de provincie Limburg vele overblijfselen c.q. sporen uit de oudheid telde. Bij het aanleggen van nieuwe wegen waren Romeinse steenwegen, resten van heidense tempels, stukken van mijlstenen, vazen en medailles gevonden, voorwerpen die licht konden laten schijnen op het verleden en in het bijzonder op de door Caesar beschreven gebeurtenissen.¹⁰

De archeologische belangstelling zal in elk geval mede gestimuleerd zijn door Martin Cudell (1773-1845), die in 1814 tot politiecommissaris te Maastricht was benoemd. Hij diende bij het Genootschap in 1823 twee anonieme opstellen in: het ene over de ligging van Coriovallum, het andere over het tracé van de Romeinse weg van Tongeren naar Gulik. Hij werd daarop toegelaten tot het Genootschap. Beide verhandelingen werden niet gepubliceerd. Aangezien hij blijkens het manuscript ook in de bodem had gegraven om de Romeinse weg te vinden, kan hij volgens Jamar als de eerste archeoloog in Limburg worden beschouwd. In 1831 werd hij door Willem I als politiecommissaris ontslagen, maar in 1833 door de

(Belgische) koning tot vrederechter te Hasselt benoemd.¹¹

In de *Annuaire* van 1825 werden archeologische vondsten besproken die in 1821 waren aangetroffen bij het afbreken van het Sint-Servaashospitaal aan het Vrijthof tussen de Platielstraat en de Bredestraat. De vondsten van aardewerk en palissaden zouden wijzen op oude verdedigingswerken ter plaatse. Tijdens de vergadering van de geschiedkundige afdeling van 23 januari 1828 droeg de heer Tripels een concepttekst voor over de oude gebouwen aan het Vrijthof, onder andere over de koninklijke palts die op de plaats van het latere Sint-Servaashospitaal zou hebben gestaan. Verschillende leden drongen erop aan dat bij de beschrijving van het hospitaal melding zou worden gemaakt van de vondsten van 1821, 'wijl deze voorwerpen, in stukken van standbeelden en zuilen bestaande, van de oudheid en den pracht des aldaar gestaan hebbende paleizes getuigenis geven'. De heer Tripels nam de suggestie over. De *Annuaire* voor 1829 bevat een beschrijving van het in 1821 gevonden muurwerk en voorts de vermelding dat er tal van zeer oude voorwerpen waren aangetroffen, zoals fragmenten van beelden, sommige meer dan een el hoog, met fraai gedrapeerde kleding, goed bewaard gebleven kapitelen van zuilen, aardewerkscherven en grotendeels verroeste hoefijzers en ruitersporen. Al die vondsten wezen op een burcht omgeven door een

-
- 8 Zie voor dit Genootschap: Evers, I.M.H., 'Op- en neergang van een geleerd genootschap te Maastricht. De Société des Amis des sciences, lettres et arts 1822- ca. 1855', in: *PSHAL* 127 (1991) 183-222; Venner, G.H.A., 'De stichting en eerste jaren van het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg', in: *PSHAL* 139 (2003) 147-151; Spronck, L., 'Brain drain naar België. De Maastrichtse Société des Amis, 1821-1855', in: *Maasgouw* 137 (2018) 153-160.
- 9 Limburgs Museum Venlo, collectie Schillings, notulenregister van de sectie letteren 1823-1824, 1829 en notulenregister van de sectie geschiedenis 1825-1829 van het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten.
- 10 'Aperçu statistique de la province de Limbourg', in: *Annuaire de la province de Limbourg* année 1824, 121.
- 11 Jamar, J.T.J., 'De beoefening van de archeologie in Limburg tot 1940', in: *Munsters in de Maasgouw. Archeologie en kerkgeschiedenis in Limburg. Bundel aangeboden aan pater A.J. Munsters m.s.c. bij zijn tachtigste verjaardag. Werken LGOG 9* (Maastricht 1986) 112-114; Idem, 'Martin Cudell (1773-1845) en de Romeinse weg van Tongeren naar Jülich', in: *Maaslands mélange. Opstellen over Limburgs verleden dr. P.J.H. Ubachs aangeboden bij gelegenheid van zijn vijftenzestigste verjaardag. Werken LGOG 14* (Maastricht 1990) 182-200, waar de tekst over de Romeinse weg is gepubliceerd.

Het Romeinse wijaltaar voor Mars Halamardus afkomstig uit de afgebroken kerk van Horn, in 1838 verworven door Guillon. Collectie Limburgs Museum Venlo.

wal en een gracht, op de palts.¹² Door deze beschrijving in een artikel over de monumenten van Maastricht in de almanak voor 1829 kan dit artikel als het eerste over archeologische vondsten in Limburg worden beschouwd.

In de verenigingsruimten van het Genootschap werden de verzamelingen bewaard, zoals de natuurhistorische verzameling, de verzameling mineralen, het penningkabinet en een aantal archeologische voorwerpen. De archeologische collectie bevatte ten-

minste één topstuk, het fragment van een Romeinse mijlpaal uit Tongeren, thans bewaard in het Jubelparkmuseum te Brussel.¹³ Het verblijf van de Tongerse mijlpaal te Maastricht leidde er in elk geval toe dat de eerste beschrijving van de inscripties werd gegeven in een in 1829 te Leuven verdedigde dissertatie over het oudste verleden van Maastricht. Auteur Karel Victor Hennequin voegde als bijlage een uitvoerbare litho van de Romeinse mijlpaal toe. Dit is de oudste afbeelding van de mijlpaal en overigens waarschijnlijk de eerste gepubliceerde afbeelding van een archeologische vondst in onze streken.¹⁴

De prille ontwikkeling van archeologische belangstelling werd vervolgens bemoeilijkt door het uitbreken van de Belgische opstand. Vele leden van het Genootschap – men denke aan Cudell – verlieten Maastricht. De uitgave van de *Annuaire* werd na 1830 gestaakt en het Genootschap raakte in financiële problemen. Achteraf gezien nam Guillon de fakkel over.

Charles Guillon als archeoloog

Charles Guillon legde op 12 maart 1837 een aantekenboekje aan, waarin hij de door hem verworven archeologische vondsten noteerde.¹⁵ Als eerste wordt een urn genoemd die in 1831 bij het hospitaal te Roermond, waarschijnlijk het Hospitaal Generael, was gevonden. Guillon kan dus al in 1831 met het verzamelen van oudheden zijn gestart, maar hij kan de urn ook later, maar vóór 12 maart 1837 hebben verworven. De archeologische interesse deelde hij, in ieder geval aanvankelijk, met zijn broers. Op 28 september 1838 gingen Charles, Constant en Clement op archeologisch onderzoek te Montfort uit. Clement kocht in augustus 1839

12 'Notice sur l'origine de la ville de Maestricht et sur les enceintes qu'elle a eues à divers époques', in: *Annuaire de la province de Limbourg* année 1825, 110; 'Continuation de la description des monumens de la ville de Maestricht, avec indication des principaux souvenirs qui s'y rattachent', in: *Annuaire de la province de Limbourg* année 1829, 107-109.

13 Venner, G.H.A., 'De aanlopen tot het Provinciaal Museum voor Oudheden in Limburg', in: *Maasgouw* 124 (2005) 56-58.

14 Hennequin, C.V., *Dissertatio inauguralis historico-juridica de origine et natura principatus urbis Trajecti ad Mosam medio aevo* (Leuven 1829) 12-15. Zie over de auteur: Grauwels, J., 'Het testament van Erasme Surlet de Chokier', in: *Limburg* 46 (1967) 5, noot 4.

15 GA Roermond, archief en handschriftencollectie Charles Guillon, inv.nr. 2.

van een boer te Wassenberg Romeinse kruiken die vroeger te Xanten waren gevonden. Op 2 april 1840 vond Clement ijzeren voorwerpen op het Heistert te Herkenbosch.¹⁶

Voor het verzamelen van schilderijen en munten waren openbare veilingen van groot belang, voor het verzamelen van archeologica moest men het veld op of zelf (laten) opgraven. Daarnaast was de verzamelaar afhankelijk van persoonlijke contacten en doorgespeelde informatie over gedane vondsten. Het uitoefenen van het beroep van notaris was in dit opzicht van voordeel. Als notaris kwam Guillon in aanraking met mensen uit verschillende standen uit de stad en omgeving, die zijn kantoor bezochten. Guillon reisde ook op het platteland om openbare verkopen of verpachtingen van slaghout respectievelijk grasgewas te houden. Opvallend is dat Guillon, blijkens de memorie van successie opgemaakt na zijn overlijden, kleine bedragen verschuldigd was wegens verrichte werkzaamheden aan G.H. Dils, uitroeper te Roermond, en aan de veldwachters van Linne, Posterholt, Montfort, Buggenum en Beesel. Het zou kunnen zijn dat zij informatie over archeologische vondsten doorgaven en/of bemiddelden bij de verwerving ervan door Guillon. De vondsten waren vrijwel alle uit Midden-Limburg afkomstig.

Guillon was niet enkel geïnteresseerd in vondsten. Met de Leidse conservator Leonardt Johannes Friedrich Janssen bezocht hij op 18 en 19 oktober 1865 de door Jos Habets opgegraven Romeinse villa te Herkenberg nabij Meerssen. Samen maten zij de fundamenteën op en verwerkten de gegevens in een tekening. Op 28 november bezocht Guillon nog eens de opgraving, maar kon toen geen opmetingen verrich-

ten.¹⁷ Door het aldus vastleggen van opgravingresultaten kan Guillon een archeoloog worden genoemd.

Guillon schreef uitvoerige nota's over zijn vindplaatsen en hij maakte notities over het leven in een ver verleden, maar er is slechts één artikel van zijn hand op archeologisch terrein bekend. In 1842 publiceerde hij over zijn onderzoek van te Tüddern gevonden aardewerk dat volgens hem niet Romeins was. Tevens gaf hij een beschrijving van de Romeinse weg ten oosten van Roermond.¹⁸ Bij zijn bezoek aan Guillons collectie in 1848 noteerde conservator Janssen dat Guillon al lang het plan had om 'het belangrijkste van zijne verzameling uit te geven en er tevens een algemeen overzicht over bekend te maken', maar dat Guillon daaraan door drukke werkzaamheden niet was toegekomen. Hij hernieuwde in het bijzijn van Janssen zijn voornemen. Er zouden dan verschijnen 'eene verhandeling over de door hem gedane onderzoekingen in Gallo-Germaansche graven op onderscheidene plaatsen in Limburg, en daarna eene verhandeling over zijne snijdende werktuigen van steen. Over beide onderwerpen zijn reeds alle teekeningen en een groot gedeelte van den tekst voltooid'.¹⁹ Aan het bestuur van het in 1852 opgerichte Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht, waarover later meer, liet hij in 1853 weten dat hij zich al geruime tijd bezighield 'met een uitgebreid werk over de Germaansche en Romeinsche oudheden in Limburg, in hetwelke alle de tot nu toe op verschillende plaatsen gevondene voorwerpen van oudheid beschreven en verbeeld zullen zijn'. Wanneer het werk voltooid was, zou hij het aan het Genootschap aanbieden om in zijn jaarboeken

16 GA Roermond, archief en handschriftencollectie Charles Guillon, inv.nr. 3, nrs. 133-135, 154, 156.

17 GA Roermond, archief en handschriftencollectie Charles Guillon, inv.nr. 6.

18 Guillon, Ch., 'Ontdekking van oude begraafplaatsen bij het Pruisische dorp Tüdderen op de grenzen van het hertogdom Limburg', in: *Algemeene konst- en letterbode voor het jaar 1842*, 396-400, 408-411.

19 Habets, J., 'Oudheidkundige verzamelingen te Roermond, Venlo en Maastricht in 1848', in: *PSHAL* 14 (1877) 324-325.

– de Annales – te worden gepubliceerd.²⁰ Ook dit plan leidde niet tot resultaat.

Charles Guillon was dus in de eerste plaats een verzamelaar van archeologische voorwerpen. Hij publiceerde niet over voorwerpen uit zijn verzameling en ook niet over de opgravingen die hij verrichtte of waarbij hij betrokken was. Het contrast tussen Charles Guillon en Jos Habets (1829-1893), die als de centrale figuur in het archeologisch onderzoek in Limburg in de tweede helft van de negentiende eeuw geldt, kan in dat opzicht niet groter zijn.

Habets' archeologische belangstelling dateert in ieder geval al uit 1853, toen hij als seminarist te Roermond een bezoek bracht aan een Romeins graf dat te Horn was gevonden. Tijdens de eerste algemene ledenvergadering van het in 1863 opgerichte Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg van 3 januari 1864 sprak hij onder andere over het nut van archeologisch onderzoek, maar hij had toen nog geen publicaties op dat terrein op zijn naam staan. In juli 1864 hielden H. Schuermans, procureur des konings te Hasselt, en C. de Borman, burgemeester van Schalkhoven, opgravingen te Rondendbosch nabij Houthem. Waarschijnlijk heeft Habets toen van Schuermans en De Borman het handwerk geleerd. Zijn eerst zelfstandige opgraving was die te Herkenberg onder Meerssen in 1865. Er zouden nog vele volgen.²¹ Habets legde geen archeologische collectie aan, maar de voorwerpen belandden, in principe tenminste, in de verzameling van het in 1863 gestichte Oudheidkundig Genootschap, dat immers sinds 1867 mede het opsporen, verzamelen en

behouden van oudheden ten doel had. Habets was vanaf 1863 bestuurslid en vanaf 1866 voorzitter van deze vereniging. Hij publiceerde vervolgens veelvuldig op archeologisch gebied. Niet Guillon, maar Habets publiceerde in 1881 een overzicht van tot dan toe in Limburg gedane archeologische vondsten.²²

De Notice biographique over Guillon die voorin in de verkoopcatalogi van 1874 is afgedrukt, vermeldt dat Guillon een herbarium en een vrij complete verzameling insecten bezat. Een verband tussen de belangstelling voor archeologie en die voor insecten lijkt op het eerste gezicht vreemd, maar hoeft dat niet te zijn. Archeologica en insecten komen immers voor in – om het zo te zeggen – dezelfde biotoop: de akkers, bos- en heidegebieden. Verblijf in de vrije natuur kan ook een aantrekkelijke kant van archeologisch veldwerk zijn. Iemand met een dergelijke gecombineerde belangstelling was Harry Sanders (1917-1981), sinds 1947 docent aan het grootseminarie te Roermond, sinds 1968 pastoor te Oirsbeek. Zijn archeologische collectie betreffende Midden-Limburg werd na zijn overlijden overgedragen aan het Bonnefantennmuseum, zijn collectie insecten – mieren, bijen, wespen – aan het Natuurhistorisch Museum.²³

Geschiedbeoefening in Limburg vóór 1850

In de eerste helft van de negentiende eeuw was er, in vergelijking met de jaren na 1850, slechts in beperkte mate sprake van historisch onderzoek in het huidige Limburg. Als oudste historiewerk voor Midden- en Noord-Limburg kan

20 RHCL, archief Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, inv.nr. 1596, bestuursvergadering 6 oktober 1853.

21 Venner, G.H.A., *Inventaris van het archief van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap 1863-1965* (Maastricht 2003) 38-39 en de daar genoemde literatuur.

22 Habets, J., 'Découvertes d'antiquités dans le Limbourg', in: *PSHAL* 18 (1881) 3-300.

23 Smeets, J. en H. Bekkers, 'Roerstreekarcheologie 1945-1970', in: *Roerstreek '98. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek* 30, 100; Hermans, J.T., 'Plooiwielwespen uit de Roerstreek; de collectie Sanders (deel 1)', in: *Roerstreek 2000. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek* 32, 134-141; Idem, 'Goudwespen uit de Roerstreek. De collectie Sanders (deel 2)', in: *Roerstreek 2001. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek* 33, 26-40; Idem, 'Spinnendoders van de Roerstreek. De collectie Sanders 3', in: *Roerstreek 2002. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek* 34, 56-68.

de 'Historia ecclesiastica ducatus Geldriae' gel- den van de hand van de Heldense pastoor Joannes Knippenbergh (1662-1742) uit 1719. Het is een gecombineerde geschiedenis van het Overkwartier van Gelder en het eerste bisdom Roermond vanaf de Romeinse tijd tot omstreeks 1700. Het boekwerk verscheen te Brussel, waar in 1806 een 'Continuatio' ver- scheen, een voortzetting vanaf 1701. Het werk van Knippenbergh moet dus voldoende belang- stelling hebben genoten.

De belangrijkste historicus in de Limburgse context rond 1800 was Simon Pieter Ernst (1744-1817), kanunnik van de abdij Kloosterrade en pastoor te Afden. Zijn 'Histoire du Limbourg' over de hertogen van Limburg en de heren van Valkenburg en Dalhem werd pas lang na zijn overlijden in zeven delen in de jaren 1837-1852 uitgegeven.²⁴ Een historicus, tijdge- noot en goede bekende van Guillon was de al genoemde Mathias Joseph Wolters, die in de periode 1846-1855 tal van publicaties over histo- rische onderwerpen in Nederlands- en Belgisch Limburg op zijn naam bracht. Net zoals bij Ernst waren zijn uitgaven voorzien van bijlagen in de vorm van afgedrukte oorkonden. Wolters woonde echter niet in Limburg, maar in Gent. Dichter bij huis resideerde eerst in Horn en later te Venlo de notaris L.J.E. Keuller (1813-1864). Hij was de auteur van de volgens het titelblad in 1843, maar werkelijk pas in 1845 verschenen 'Geschiedenis en beschrijving van Venloo', de eerste stadsgeschiedenis van Venlo.²⁵

Wie geen boek voor eigen rekening wilde uitgeven, had maar weinig mogelijkheden. Zoals reeds gezegd werden in de 'Annuaire de la province de Limbourg' (1824-1831) en het daar-

opvolgende 'Jaarboek voor het hertogdom Limburg' (1846-1852) de eerste anonieme arti- kelen over de geschiedenis van Maastricht opgenomen, veelal van de hand van M.J. van Heylerhoff. Annuaire en Jaarboek waren alma- nakken die door het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten wer- den uitgegeven. Van dit Genootschap was Guillon in ieder geval in 1845 corresponderend lid, dat wil zeggen dat hij behoorde tot de leden die buiten Maastricht woonden.²⁶

De te Maastricht uitgegeven almanak was zo te zien de enige publicatiemogelijkheid, voordat in 1853 de nog te noemen Annales als eerste historisch tijdschrift in Limburg ver- scheen, uitgegeven door het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht (1852-1864). Ten aanzien van Midden- en Noord-Limburg werd die rol van publicatie- middel vervuld door de te Roermond gedrukte Almanak van het arrondissement Roermond. Deze almanakken voor de jaren 1837-1844 bevatten als een vervolgsérie een 'Beschrijving van het voormalige bisdom en der bisschoppen van Roermond'. In de almanak voor 1844 is een 'Beschrijving der kerk van O.L.V. Munster te Roermond' te vinden, in die voor 1845 een 'Geschiedkundige beschrijving der stad Roermond'. Het betreft het oudste historische artikel over deze stad. In de almanak voor 1848 verscheen tenslotte een bijdrage onder de titel: 'Goedkope prijs der levensmiddelen in de XV eeuw'.

Charles Guillon als historicus

De bijdragen in de Roermondse almanak- ken waren anoniem. De vervolgsérie over de bisschoppen van Roermond, gebaseerd op het

24 Clercq, Ch. de, 'Simon-Pierre Ernst (1744-1817) et ses correspondants', in: *Annales du XXXIVme congrès de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique* (Verviers 22-25 juillet 1951 (Verviers 1954)) 139-188; Augustus, L., 'Een interessante briefwisseling tussen twee historici: S.P. Ernst en A.W. van Spaen', in: *Maasgouw* 108 (1989) 200-209.

25 Zie voor Keuller: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* 6 (1924) 880; Hermans, F., 'Festina lente. Een nieuwe stads- geschiedenis van Venloo?', in: *Epitaph für Stefan Frankewitz. Ein Gedenkbuch für den Freund und Kollegen* (Geldern 2015) 356-360.

26 Evers, 'Op- en neergang', 187, 219.

werk van Knippenbergh, kan door elke historisch geïnteresseerde zijn geschreven. De beschrijving van de Munsterkerk behandelt ook de beginfase van de Munsterabdij, 'waarvan de originele stukken der stichting op perkament zeer duidelijk geschreven nog voorhanden zijn'. Deze mededeling zou kunnen wijzen naar Guillon, die immers in ieder geval later de stichtingsoorkonden van de Munsterabdij in zijn bezit had. De 'Geschiedkundige beschrijving van Roermond' is zeer beknopt. Een meer uitgebreide tekst over het Roermondse verleden volgens hetzelfde stramen is te vinden in het in 1847 verschenen negende deel van het Aardrijkskundig Woordenboek van Van der Aa.²⁷ Zoals wij in het hoofdstuk over de sierschijf van Helden in het vorige artikel hebben gezien, leverde Guillon al voor het in 1844 verschenen vijfde deel gegevens aan. Gezien ook de gedetailleerde beschrijvingen van de eerste jaren van de Franse Tijd te Roermond, die direct ontleend zijn aan de drie kroniekjes over deze periode die hij in 1868 uitgaf, is het zeer waarschijnlijk dat Guillon ook deze tekst voor Van der Aa geredigeerd heeft. Daaruit volgt dan weer dat hij de auteur is van de geschiedenis van Roermond in de almanak voor 1845. Dezelfde conclusie kan getrokken worden met betrekking tot het artikeltje 'Goedkope prijs der levensmiddelen in de XV eeuw', waarin geciteerd wordt uit 'een aantekeningenboekje van het jaar 1795'. Het citaat is afkomstig uit één van de drie genoemde kroniekjes.²⁸ In de almanak van het arrondissement Roermond heeft Guillon zeer waarschijnlijk twee en mogelijk nog dat over de Munsterkerk geschreven.

In dezelfde jaren veertig publiceerde Guillon in de 'Overijsselsche almanak voor

oudheid en letteren' voor het jaar 1846 de 'Roermonder tongval', de oudst bekende gedrukte tekst in het Roermonds dialect.²⁹ De aanleiding was een verzoek van Joost Hiddes Halbertsma (1789-1869) in de Kunst- en Letterbode van 1844 aan 'alle liefhebbers hunner moedertaal in Nederland' om dialectteksten in te zenden. Toen niemand reageerde, benaderde hij mogelijke auteurs persoonlijk en met meer succes. Guillon, en anderen uit het westen van Nederland stuurden 'opstellen van eigene vinding', dus met een door henzelf bepaalde inhoud, in.³⁰ Guillon voltooide zijn tekst op 8 december 1844. Hij koos voor een volksverhaal dat in het verre verleden speelde en daarom past in zijn historische belangstelling

Tijdens een ontmoeting met een boer uit Echt – misschien een stijlfiguur – vroeg Guillon naar zijn gewoonte naar plaatselijke verhalen over heksen en spoken. Hij hoorde toen het verhaal van het ontstaan van een grote kuil genaamd de Ketel in het Echter bos, die gegraven zou zijn door twee reuzen. Zij waren ermee opgehouden, omdat een van hen niet zwijgzaam genoeg was. Guillon vervolgde dat hij geen enkel ander verhaal over reuzen in zijn omgeving kende en dat het zeker opgenomen zou zijn in het werk van 'dê goje vader Picardt' dat meer verhalen over reuzen bevatte, indien de laatstgenoemde het had gekend. Ook uit de verwijzing naar Picardt valt af te leiden dat deze bijdrage in het dialect binnen de historische interessesfeer past. Met Picardt is de dominee Johan Picardt (1600-1670) bedoeld, die als eerste archeoloog en geschiedschrijver van Drenthe wordt beschouwd. Hij publiceerde in 1660 een geschiedwerk over Drenthe waarin hij betoogde dat de hunebedden door reuzen

27 Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* 9 (Gorinchem 1847) 591-606.

28 Guillon, Ch., 'Drie kroniekjes der stad Roermond uit den tijd der Fransche Republiek', in: *PSHAL* 5 (1868) 281: 'Den 18 julius 1795 waren te Roermond de vruchten zoo (duur) dat bijna de halve stad geen brood had'.

29 Bakkes, P., 'De "Roermonder tongval" uit 1844 van Charles Guillon', in: *Roerstreek '84, Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek* 16, 151-155; Idem, 'Guillons "Roermonder tongval" uit 1844 en het Roermondse dialect uit 1992', in: *Spiegel van Roermond* 1993, 53-65.

30 Halbertsma, J.H., 'De tongvallen in Nederland', in: *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren* 11 (1846) 49-54.

waren gebouwd.³¹ Halbertsma voegde aan Guillons bijdrage een opmerking toe die impliciet aan Picardt refereerde. Naar zijn vermoeden verwezen dergelijke sagen over reuzen naar de voorhistorische bewoners van Nederland, de Kelten.³² Mogelijk kende Guillon het verhaal over de reuzen te Echt uit de familie van zijn moeder, die immers uit Echt afkomstig was.

Waarschijnlijk in dezelfde jaren veertig had Guillon een schema voor een te schrijven artikel opgesteld, getiteld: 'Doodboek van het Munster te Roermond'. Volgens dit schema zouden de volgende onderwerpen ter sprake komen: 'De stigting en orde, beschrijving der kerk, inwendig en uitwendig – het oud outaer – de tombe – archief verloren door emigratie der religieuzen – alleen gered het doodboek en de lijst der abdisen'.³³ Tot een artikel over het necrologium van de Munsterabdij kwam het niet. Nog in 1863 kondigde de bekende genealoog Fahne een geschiedenis van de Munsterabdij van de hand van Guillon aan. 'Sehr zu wünschen wäre es', zo vervolgt Fahne, 'wenn derselbe auch mit einer Geschichte der Stadt Roermund vorgehen wollte, wozu ihm sein Wissen und seine privativen grossartigen Archivschätze und antiquarischen Sammlungen vor allen anderen besonders befähigen'.³⁴ Noch een geschiedenis van de Munsterabdij noch een geschiedenis van Roermond zijn echter uit zijn pen gevloeid. Het weinige dat Guillon over archeologie, geschiedenis en volksverhalen gepubliceerd heeft, verscheen, afgezien van de drie in 1868 uitgegeven kroniekjes, in de jaren veertig van de negentiende eeuw.

Guillon was ook nauwelijks actief betrokken bij de twee historische verenigingen die in

zijn tijd in Limburg werden gesticht. Op 4 november 1852 werd te Maastricht de eerste provinciale historische vereniging in Limburg opgericht. Het initiatief tot oprichting van het reeds genoemde Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht is naar alle waarschijnlijkheid toe te schrijven aan G.L.D. Franquinet, die sinds 1849 de eerste gemeente-archivaris van Maastricht was. Artikel 1 van het reglement van 4 november 1852 noemt als hoofddoel 'het uitgeven van memoriën (artikelen), diplomaten, charters en andere stukken betreffende de geschiedenis van het tegenwoordige hertogdom Limburg (provincie van het Koninkrijk der Nederlanden) en de beschrijving der kunstwerken en gedenkstukken van oudheid, welke in die provincie aanwezig zijn'. Daartoe zou een jaarboek worden uitgegeven dat aan de leden zou worden toegezonden.

Anders dan de naam zou doen vermoeden, was het genootschap niet enkel op Maastricht geconcentreerd, maar koos het blijkens het geciteerde reglement de hele provincie als werkterrein. Tijdens de bestuursvergadering van 8 november 1852 kwam de samenstelling van de redactie voor de uit te geven *Annales* aan de orde. Het bestuurslid Gordon stelde de vraag of de redactieleden te Maastricht of omgeving woonachtig moesten zijn. De vraag werd door de spreker en andere bestuursleden ontkennend beantwoord. Tot lid van de redactie werd vervolgens Charles Guillon benoemd. In 1853 verscheen de eerste aflevering van de *Annales*, het eerste historische tijdschrift in Limburg, maar Guillon heeft er niet in gepubliceerd.

Het verenigingsleven van dit eerste historische genootschap kwam waarschijnlijk einde

31 Picardt, J., *Korte beschrijvinge van eenige vergetene en verborgene antiquiteiten der provintiën en landen gelegen tusschen de Noordzee, de IJssel, Emse en Lippe, waarbij gevoeght zijn Annales Drenthiae...* (Amsterdam 1660).

32 Guillon, Ch., 'Roermonder tongval', in: *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren* 11 (1846) 101-103. Zie Halbertsma's opmerking op p. 104.

33 RHCL, handschriftencollectie Rijksarchief in Limburg, nr. 115.

34 Fahne, A., *Die Dynasten, Freiherren und jetzigen Grafen von Bocholtz. Beitrag zur alten Geographie, Rechts-, Sitten- und Culturgeschichte des Niederrheins* 1. Band 1. Abtheilung (Keulen 1863) 144, noot 3.

jaren vijftig tot stilstand. De ontbinding van het genootschap volgde in 1864, kort na de oprichting van een nieuwe historische vereniging.³⁵ Op 21 juni 1863 werd te Maastricht het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg opgericht, waaruit later door fusie het eveneens al ter sprake gekomen Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap ontstond. De doelen die de oprichters voor ogen stonden, zijn beknopt te lezen in een circulaire van 24 juni 1863 en in de statuten van dat jaar. Zij wilden blijkens de circulaire het onderzoek naar de geschiedenis en oudheden van het land en vooral die van het hertogdom Limburg bevorderen, en voorts samenwerken tot behoud van de relictten van oude kunst en nijverheid. Concreet had men op 21 juni 1863 al het plan opgevat om eigen publicaties uit te geven. Daarom werden de leden opgeroepen om bijdragen in te zenden. De eerste aflevering van de eerste jaargang van de *Publications* verscheen in maart 1864. Guillon trad al in 1863 als lid toe, maar vervulde in de vereniging geen functie. Zijn enige bijdrage, aan de *Publications* van 1868, was de uitgave van drie Roermondse kroniekjes uit de jaren rond 1800.³⁶

Het is derhalve nuttig te benadrukken dat de beide Limburgse historische genootschappen zich met name het uitgeven van archiefstukken tot doel stelden en dat uitgerekend Guillon vele interessante oorkonden bezat. Deze heeft vrijwel niets in de periodieken van deze verenigingen, de *Annales* en de *Publications*, gepubliceerd. De *Publications* werden volgeschreven door andere historici, met name, alweer, door Jos Habets. Als historicus was Guillon niet van groot belang.

Op het breukvlak van archeologie en geschiedenis

Op de grens van archeologisch en historisch onderzoek, van belangstelling voor de lokale en gewestelijke geschiedenis, ligt Guillons interesse voor de graven van Gerard IV en Margaretha van Brabant, de stichters van de Munsterabdij, onder hun grafmonument in de Munsterkerk. Beide graven werden al geopend in de zomer van 1843.

Tijdens herstelwerkzaamheden in de kerk ontdekten men na het verplaatsen van de communiebank pal ten oosten van het grafmonument een grote grafsteen die een gemetseld graf van mergel bedekte. Volgens het verslag van de nog te noemen Karel Simon de Vlodrop, kerkmeester van de Munsterkerk sinds 1803, brak een metselaar een gat in de noordelijke wand van dit graf en klom met een toorts naar binnen. Het graf moest aan de westelijke zijde grenzen aan de graven van Gerard IV en Margaretha van Brabant. De metselaar brak een gat in de westelijke wand, juist onder het grafbeeld van Gerard IV. Hij zag een mooi afgewerkt graf in de vorm van een doodskist en trof er het geraamte aan van buitengewone lengte op een eikenhouten plank. Dit geraamte was op het oosten georiënteerd, net zoals het grafbeeld bovengronds. Het doodshoofd was nog van alle tanden voorzien – enkele waren nog gaaf. Vervolgens brak de metselaar de wand open onder het grafbeeld van Margaretha van Brabant. In het graf stond een eikenhouten kistje. Toen hij het naar zich toe wilde trekken, viel het uiteen. Het kistje bevatte een doodshoofd, beenderen en een bos roodachtig lang haar. Het gebeente van Margaretha was meer vergaan dan dat van haar echtgenoot. Het graf van Gerard IV was nooit eerder open geweest, dat van de gravin was aan de noord- en westzijde ooit opengebroken. Na het onderzoek

35 Venner, 'Stichting', 151-158 en de daar vermelde bronnen; RHCL, archief LGOG, inv.nr. 1596.

36 Venner, *Inventaris archief LGOG*, 18-19, 292; Guillon, 'Drie kroniekjes', 275-308.

werden de gemaakte openingen weer met een halfsteens muurtje dichtgemetseld.

Guillon was bij deze opening van de graven niet aanwezig geweest. Hij ondervroeg op 15 januari 1844 koster Henri Janssen, die met hetzelfde verhaal kwam dat Karel Simon de Vlodrop had genoteerd. Het onderzoek had zich over drie avonden uitgestrekt in aanwezigheid van de gebroeders Karel en Jozef Simon de Vlodrop, de koster en de metselaar Raaymans. De avonduren waren gekozen om het onderzoek geheim te houden.

Veertien jaar later, op 7 augustus 1857, werden de graven opnieuw onderzocht; nu door Guillon zelf, en niet meer in het geheim maar in aanwezigheid van de rector, de kunstschilder H. Linssen, de metselaar Raaymans, de koster en de schrijnwerker Pollen junior. Als archeoloog noteerde Guillon als eerste de maten. Beide graven hadden een lengte van 285 centimeter en een breedte van 65 centimeter. Het plafond van beide graven werd gevormd door een spitsboog. De grootste hoogte in het midden was 71 centimeter. In het graf van Gerard IV lagen de beenderen verspreid. Zijn schedel droeg nog wat kort, waarschijnlijk rood haar. De bovenkaak bevatte zestien, de onderkaak vijftien goed bewaard gebleven tanden. Het dijbeen was 52 centimeter lang, het scheenbeen 42 centimeter. Het geraamte had op een eikenhouten plank van 5 centimeter dikte gelegen. In het graf van Margaretha lagen ook alle beenderen verspreid. Bij de schedel lag een pluk rood haar. In de bovenkaak van de gravin zaten nog elf van de oorspronkelijk dertien tanden, in de onderkaak nog zeven van de dertien. Haar dij-

been was 46 centimeter lang.³⁷ De opening van de graven werd nog eens overgedaan in 1876, na het overlijden van Guillon. De toen opgenomen maten wijken enigszins van de door Guillon genoteerde af.³⁸

De schilderijenverzameling van Guillon

Charles Guillon bezat bij zijn overlijden een schilderijenverzameling van 68 werken, een collectie die niet al te groot was. Een gedeelte hiervan werd in januari 1874 geveild, een ander gedeelte, minstens dertien schilderijen, bleef in het bezit van de broer Constant Guillon en werd pas na diens overlijden in 1894 te Keulen ter veiling gebracht en verdween eveneens uit het zicht.³⁹

Het verzamelen van schilderijen en andere kunstvoorwerpen was sinds de zeventiende eeuw een liefhebberij van de ontwikkelde burger, de vermogende koopman of regent. Het opbouwen en bezit van een collectie diende in de eerste plaats tot eigen genoegen en ontspanning, tot ontwikkeling van de smaak. De verzamelaars uit de achttiende eeuw waren niet alleen geïnteresseerd in oude meesters, maar kochten ook eigentijds werk of gaven opdrachten. Zij stelden hun collecties open voor jonge kunstenaars, die zodoende en door het maken van kopieën hun kennis en vaardigheden konden vergroten. De verzamelaar zat tenslotte niet als een gierigaard op zijn schatten. Hij was dikwijls gastvrij en bereid zijn collectie te tonen aan wie er belangstelling voor had. Al vielen de meeste particulieren verzamelingen door openbare verkoop uiteen, zij zijn als voorlopers van

37 GA Roermond, handschriftencollectie J.B. Sivré, inv.nr. 20-2.

38 Creemers, Chr., 'Het praalgraf van Gerardus III, graaf van Gelder en Zutphen en van diens gemalin Margaretha van Brabant alsmede andere grafsteden in O.L. Vrouw-Munsterkerk te Roermond', in: *PSHAL* 14 (1877) 433-455.

39 *Katalog vorzüglicher Gemälde aus dem Nachlasse der Herren Prof. Chr. L. Bokelmann, Berlin, Advocat C. Guillon Roermond... Versteigerung den 19. und 20. Dezember 1894 durch J.M. Heberle* (Keulen 1894). Tussen de pagina's 32 en 33 zijn drie schilderstukken uit de collectie van Charles Guillon afgebeeld. Een exemplaar van de catalogus bevindt zich in de Kunst- und Museumsbibliothek te Keulen, maar zonder annotaties omtrent de kopers (brief van 22 juni 1989).

de latere musea te beschouwen.⁴⁰ Alvorens na te gaan of Guillon in dit kader past, is het nuttig om vast te stellen dat Guillon niet de eerste verzamelaar van schilderijen te Roermond was.

De oudste bekend schilderijenverzameling te Roermond is die van Jean Dellano Velasco. Hij was superintendent (voorzitter) van de Gelderse Rekenkamer te Roermond in de jaren 1668-1681. Van het bestaan van zijn collectie weten wij slechts dankzij de mededeling dat de te Roermond geboren kunstschilder J.F. Douven (1657-1727) in zijn leertijd Italiaanse meesters in het bezit van Velasco zou hebben gekopieerd. Verzamelaars van schilderijen te Roermond in de eerste helft van de negentiende eeuw waren Petrus Philippus Patricius Josephus Petit (1748-1827), Jan Balthasar Jozef Meyer (1754-1830), Karel Simon de Vlodrop (1781-1847) en Louis baron van Scherpenzeel Heusch (1799-1872). Over de collectie van Meyer is nog het meest bekend.

Deze Meyer was rentenier en bewoonde met zijn echtgenote en personeel een riant huis in de Munsterstraat. Het huis kende aan de tuinzijde een 'kabinetkamer', waar het belangrijkste gedeelte van zijn schilderijencollectie hing, in totaal 113 stuks. De wanden moeten volledig met veelal kleine schilderijen bedekt zijn geweest – lijst aan lijst van de vloer tot aan het plafond. Ook in de overige kamers hingen, waarschijnlijk minder kostbare, schilderijen. In het huis waren in totaal 207 schilderijen aanwezig. Als belangrijkste gold een H. Familie toegeschreven aan Titiaan. Meyer toonde zijn collectie aan geïnteresseerden. Hij stierf als langstlevende op 9 januari 1830 zonder kinderen na te laten. Ruim een maand later werd de inboedel uitvoerig beschreven. Terwijl in het najaar van 1830 de verkoop van roerende goederen plaatsvond, waaronder 72 schilderijen,

werd het tot 125 stukken uitgegroeide schilderijenkabinet pas op 24 augustus 1835 verkocht. Omdat bij de boedelbeschrijving in 1830 en bij de openbare verkoop in 1835 de schilderijen in het kort werden omschreven, is iets over de samenstelling van het kabinet te zeggen. Het kabinet omvatte minstens 47 portretten (38%), achttien historiestukken (14,5%), achttien landschappen (14,5%), twaalf stillevens (10%) en 25 genrestukken (20%). Schilders werden nauwelijks vermeld.

Een tweede verzamelaar van belang was Karel Simon de Vlodrop. Hij bekleedde diverse openbare functies te Roermond, maakte deel uit van de Ridderschap van Limburg en was gedurende een tiental jaren lid van Provinciale Staten van Limburg. Hij overleed ongehuwd op 9 januari 1847. De enige erfgenaam was zijn eveneens ongehuwde broer Jozef Simon de Vlodrop. Pas na diens overlijden op 3 januari 1849 werden de roerende goederen geveild en dus ook de schilderijen. Een korte omschrijving van de 118 schilderijen, zoals bij de collectie Meyer, is niet overgeleverd. Over de samenstelling van de collectie weten wij dus niets, maar zij moet een zekere bekendheid hebben genoten. Vanuit Keulen, Luik, Brussel en Maastricht kwamen er immers kopers naar Roermond.

Charles Guillon is al aan te treffen onder de kopers tijdens de veiling van J.B.J. Meyer in 1835. Hij kocht acht schilderijen, te weten de zeevaart, twee ovale portretten, Sint Rochus in het gasthuis, een pisbeziender (een kwakzalver die met behulp van urine een diagnose stelt), een mand met jonge duiven omgestoten, een oud manshoofd en een ijdelheid. Het getal der schilderijen bedroeg 6,5% van het totaal en het betaalde bedrag 9% van de gehele opbrengst. Op de openbare verkoop van de schilderijen van Karel Simon de Vlodrop verwierf Guillon

40 De gegevens zijn ontleend aan: Venner, G.H.A., 'Verzamelaars van schilderijen te Roermond vóór 1850', in: *Maaslands mélange*, 321-342; Idem, 'Het kabinet van J.B.J. Meyer (1754-1830) te Roermond', in: *Maasgouw* 116 (1997) 93-94; Idem, 'De schilderijencollectie van baron van Scherpenzeel Heusch te Vlodrop', in: *Roerstreek* 2004. *Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek* 36, 79-89; Jacobs, A. en H. Leenders, *Limburg door vreemde ogen. Reisverhalen uit de 19de eeuw* (Maastricht 2017) 138-140, 143.

er zes oftewel 5,1% van het totaal voor 5,5% van de totale opbrengst. Guillon kocht dus niet vele stukken, maar slechts enkele, misschien omdat hij een andere voorkeur en smaak had dan de aankopers in het groot.

Ook later bleef hij zijn collectie uitbreiden. Tijdens de veiling van porselein en kunstvoorwerpen uit de nalatenschap van Clement Michiels van Verduynen op 26 oktober 1869 en volgende dagen te Maastricht kocht hij drie schilderijen voor dertien respectievelijk tien en zeven gulden. De verkoopcatalogus beschrijft in het kort 109 kavels van schilderijen, waarbij enkele kavels twee of drie schilderijen omvatten. De akte van openbare verkoop vermeldt geen nummer of beschrijving, maar enkel de aanduiding 'schilderei'.⁴¹ Guillon kocht het tweede schilderij dat geveild werd. Zou bij de verkoop de volgorde van de catalogus zijn aangehouden, dan verwierf hij als nummer 384 een luik van een kleine triptiek uit de vijftiende eeuw met de schenkster en haar patroonheilige. In de verkoopcatalogus van Guillon van 1874 is onder nummer 53 een gotisch paneel vermeld van een religieuze in gebed, ondersteund door een heilige. Misschien betreft het de genoemde aankoop van 1869. Ten aanzien van beide andere schilderijen die Guillon in 1869 kocht, is zo'n vage identificatie met stukken uit Guillons nalatenschap met nog meer onzekerheden omgeven.

De samenstelling van Guillons collectie kennen wij alleen uit de verkoopcatalogus van 1874, waarin de afbeeldingen in het kort worden aangeduid, meestal met een toeschrijving aan een schilder of diens school. Afgaande op deze omschrijvingen was de schilderijenverzameling samengesteld uit minstens zeven portretten (10%), vier historiestukken (6%), vijftien landschappen (22%), drie stillevens (4,5%),

negentien genrestukken (28%) en achttien religieuze voorstellingen (26%), veelal Maria met Jezus of Jezus aan het kruis. De samenstelling verschilde aanzienlijk van die van J.B.J. Meyer uit de jaren 1830-1835. Meyer bezat veel meer portretten (38,3%) en historiestukken (14,5%), maar minder landschappen (14,5%) en geen religieuze werken.

Wat de toeschrijvingen betreft, werden acht schilderwerken als gotisch omschreven, waaronder twee triptieken, hetgeen correleert met zijn verzameling (laat)gotische beeldhouwwerken. Zeventien schilderijen werden aan de 'Hollandse school' of aan Noordnederlandse schilders toegeschreven, zoals Thomas Wijck, Gerard Lairesse, Caspar Netscher en Vingboom of hun navolgers, twintig aan de 'Vlaamse school' of Zuidnederlanders als Sebastiaan Vranck, Frans Snijders, Christoffel Puytlinck, Frans Pourbus, David Teniers, Jacob Jordaens, Jan van Hoeck en Quintin Metsijs of hun navolgers. Van Sebastiaan Vranck bezat hij wel zes schilderstukken. Afgaande op deze namen zouden de schilderijen uit de zeventiende eeuw dateren. Buitenlandse schilders waren maar weinig in de collectie vertegenwoordigd. Te noemen zijn Claude Joseph Vernet (Avignon 1714 – Parijs 1789) en Guiseppe Nogari (Venetië 1699 – Venetië 1763). Guillon bezat naast oude meesters ook werk van eigentijdse kunstenaars, te weten een landschap van Petrus Gerardus Vertin (Den Haag 1819 – Den Haag 1893) en vijf schilderstukken van de Roermondse schilder Henri Linssen (1805-1896), namelijk een landschap met rustende reizigers, een zeegezicht in de maneschijn, de ruïne van de H. Geestkerk te Roermond, het kasteel te Kessel en een portret van Joannes Knippenbergh.⁴² De acht schilderijen die Guillon in 1835 op de veiling van de schilderwerken van Meyer kocht,

41 RHCL, fonds notarissen Maastricht, inv.nr. 696, akte nummer 211; *Catalogue de porcelaines & faïences anciennes, d'objets d'art et de curiosité...formant la seconde partie des nombreuses collections de feu mr. A.C.H. Michiels van Verduynen...* (Maastricht 1869) 28.

42 Zie voor Henri Linssen: Hellenberg Hubar, B.C.M. van, *Arbeid en bezieling. De esthetica van P.J.H. Cuypers, J.A. Alberdingk Thijm en V.E.L. de Stuers, en de voorveel van het Rijksmuseum* (Nijmegen 1997) 425-433.

De ruïne van de H. Geestkerk te Roermond in 1821. Olieverf op doek door Henri Linssen (1805-1869), waarschijnlijk na 1842, naar een aquarel van A.F. van Aefferden (1767-1840). Collectie Historiehuis Roermond. Foto: Peter Bors, Beesel.

Portret van Jan van Weert. Olieverf op doek door Rombouts. Collectie Limburgs Museum Venlo, aanwinst familie Geradts (2007). Foto: Limburgs Museum Venlo.

zijn in de verkoopcatalogus van 1874 niet herkenbaar. Mogelijk wisselde de samenstelling van de collectie in de loop der tijd door aankoop en verkoop.

De historische belangstelling van Guillon zou wel eens van invloed kunnen zijn geweest op de samenstelling van de collectie. Deze omvatte immers portretten van Goltzius, Jan van Weert en Knippenbergh. Twee anonieme schilderijen vertoonden de werf te Roermond en een in 1594 gebouwde vestingstoren bij de Sint-Christoffelkerk. Van Henri Linssen bezat Guillon het bekende gezicht op de ruïne van de H. Geestkerk te Roermond en een gezicht op het kasteel Kessel. Opvallend is ook dat de collectie werken van verschillende Roermondse schilders bevatte: Christoffel Puytlinck (1640-1679/1682), J.F. Douven (1656-1727) en Henri Linssen (1805-1896).

Over de kwaliteit van de verzameling valt weinig te zeggen, aangezien tot nu toe maar twee schilderijen konden worden opgespoord. De ruïne van de H. Geestkerk bevindt zich in de collectie van het Historiehuis te Roermond, een portret van Jan van Weert door Rombouts kwam met de portretten van de familie Geradts in 2007 in het Limburgs Museum te Venlo terecht.⁴³ Het onderzoek wordt bemoeilijkt door de omstandigheid dat de akten van openbare verkoop van de verzamelingen van Guillon voor notaris Max Cornelis te Roermond in 1874, al in 1986 niet meer aanwezig waren.⁴⁴ Over de verkoop en de kopers van de dertien schilderijen uit deze collectie te Keulen in 1894 is, zoals reeds vermeld, evenmin iets bekend.

De schilderijencollectie van Guillon van 68

werken was in ieder geval niet zo groot. Clement Michiels van Verduynen bezat ongeveer het dubbele aantal. Klein was de verzameling zeker, wanneer men deze vergelijkt met die van de tijdgenoot A. Philips-Neven die in 1892 te Maastricht werd geveild. De geannoteerde verkoopcatalogus beschrijft 270 schilderijen, waarvan verschillende werden gekocht door Goudstikker, hetgeen wellicht iets zegt over de kwaliteit der werken.⁴⁵

In de jaren zestig van de negentiende eeuw liet Guillon zijn woonhuis in de Swalmerstraat verbouwen om zijn collecties beter te kunnen opstellen. Volgens Van Agt was het schilderijenkabinet ondergebracht in het midden van de eerste verdieping en ontving het daglicht via een bovenlicht. De bouwwerkzaamheden moesten zich over verschillende jaren hebben uitgestrekt. Een gebeeldhouwd cartouche bij de ingang van het huis bevat het jaartal 1861, maar volgens de kadastrale legger vond de samenvoeging van percelen en nieuwbouw in het dienstjaar 1863, dus in het kalenderjaar 1862 plaats. In 1867 vroeg Guillon aan het college van burgemeester en wethouders toestemming tot het plaatsen van een steiger voor het optrekken van de zware stenen die boven op de gevel geplaatst moesten worden.⁴⁶ Volgens Annelies Berg stond zijn verzameling bekend als het Musée Guillon en kon dit musée op uitnodiging worden bezocht.⁴⁷

Het begrip ‘musée’ ten aanzien van de verzamelingen van Guillon, dat een zekere mate van toegankelijkheid voor belangstellenden suggereert, werd voor zover we kunnen zien, niet tijdens leven van Charles Guillon gebruikt.

43 Zie: Lenselink, D., *De kunstcollectie van de Roermondse verzamelaar Charles Guillon (1811-1873). Een onderzoek naar zijn schilderijen* (stageverslag master kunstgeschiedenis Radboud Universiteit Nijmegen 2013).

44 GA Roermond, notarissen van Roermond, notaris P.M.H.S. Cornelis, inv.nr. 16.56, akten nummers 265-384.

45 *Catalogue de l'important cabinet de tableaux anciens et quelques antiquités formé par feu mr. A. Philips-Neven à Maastricht* ([Maastricht 1892]).

46 Agt, J.J.F.W. van, 'Het huis van Charles Guillon', in: *Libellus festinus, een bundel historische opstellen aangeboden aan Joseph H.F.H. Linssen bij gelegenheid van zijn 70ste verjaardag op 6 november 1964* (Roermond 1964) 1, 7, 14, noot 16; RHCL, kadastrale archieven, register 71, inv.nr. 1908, legger Roermond, nr. 1296/4.

47 Berg, A., "'Uit liefde voor zijn 'vaderland'". Charles Guillon als hoeder van Limburgs erfgoed', in: *Spiegel van Roermond* 2011, 56, 58.

Pas in de Notice biographique die aan de verkoopcatalogi van zijn verzamelingen in 1874 voorafgaat, spreekt de auteur Habets van 'son (te weten Guillons) musée d'antiquités et d'histoire'. Verderop in de tekst noemt Habets Guillon een 'conservateur de son propre musée'.⁴⁸ Het begrip 'musée' gebruikt Habets nog eens in een brief aan de commissaris des konings van januari 1885 aangaande de musea en verzamelingen in Limburg. Hij noemt de advocaat Guillon te Roermond, die een museum bezit gevormd door zijn broer, de notaris Guillon.⁴⁹ Het woord 'musée' wordt dus enkel door Habets gebruikt, na het overlijden van Charles Guillon. Of zijn collecties voor belangstellenden toegankelijk waren, zoals die van Meyer en Van Scherpenzeel Heusch, weten wij niet.

Guillon in de rol van mecenas?

Zoals boven vermeld, bezat Guillon enige schilderijen van eigentijdse schilders, namelijk van de te Den Haag werkzame Vertin en van de Roermondenaar Henri Linssen. Van zijn belangstelling voor tijd- en plaatsgenoten blijkt al in 1843. Een jaar eerder verscheen het eerste deel van het door Immerzeel uitgegeven lexicon van kunstenaars.⁵⁰ Guillon miste daarin de beschrijvingen van de beeldhouwer Hendrik Bauer (1752-1824) en de schilder Henri Linssen. Guillon stuurde Immerzeel twee korte biografieën van hen toe in januari 1843 en liet in een postscriptum weten dat de gepubliceerde gegevens over de graveur Jan Michiel Dionisy (1794-1859) ten dele onjuist waren.⁵¹

Het is opvallend dat Guillon vijf schilderijen van de tijd- en plaatsgenoot Henri Linssen bezat, terwijl zijn collectie, afgezien van Vertin, enkel uit oudere schilderwerken was samengesteld. Bernadette van Hellenberg Hubar heeft uit deze omstandigheid afgeleid dat Guillon zich als lokale kunstbeschermer profileerde, zoals zij ook vermoedt dat Linssen het gezicht op de ruïne van de H. Geestkerk naar een tekening van A.F. van Aefferden, in opdracht van Guillon vervaardigde.⁵² Guillon kan de schilderstukken echter ook gewoon in de loop der tijd van Linssen hebben gekocht en trad dan ten aanzien van Linssen minder als begunstiger van de kunst naar voren.

De andere kunstenaar die Van Hellenberg Hubar in verband heeft gebracht met Guillon, is de beeldhouwer Henri Leeuw (1819-1909). Een van de meest interessante opdrachten van Leeuw in zijn Roermondse periode is volgens haar de uitmontering van het huis van zijn beschermheer Guillon in de jaren 1861-1868. Leeuw vervaardigde postuum een buste van Guillon. Dat de plastische buitenversiering van het woonhuis van Guillon van de hand van Leeuw is, is een gereede veronderstelling van Van Agt, die evenwel nog op bewijs en nader onderzoek wacht.⁵³ Van meer belang is de omstandigheid dat Guillon een weldoener was van de kerk te Helden-Panningen. Vier heiligenbeelden in de kerk werden vervaardigd dan wel gerestaureerd door Leeuw. Hij leverde ook een Mariabeeld. Zijn opdrachten voor de kerk te Panningen moet hij aan Guillon en eventueel de familie Engels te danken hebben. De relatie

48 'Notice biographique', *Catalogues... Guillon*, vii. Dat Habets de auteur van deze biografische notitie is, blijkt uit de brief van Constant Guillon aan Habets van 15 oktober 1874 (RHCL, archief Rijksarchief in Limburg, inv.nr. 275bis).

49 RHCL, archief Rijksarchief in Limburg, inv.nr. 275; Provinciaal archief, inv.nr. 9136. Zie ook: 'Lijst der musea en verzamelingen van oudheden en kunstvoorwerpen in het hertogdom Limburg in 1887', in: *Maasgouw* 9 (1887) 131.

50 Immerzeel, J., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters van het begin der vijftiende eeuw tot heden*, uitgegeven door C.H. Immerzeel en C. Immerzeel 1 (Amsterdam 1842).

51 GA Roermond, archief Gerard K.H. Guillon, inv.nr. 1. Zie voor Dionisy: Venner, G., 'Jan Michiel Dionisy (1794-1859), graveur te Roermond', in: *Maasgouw* 114 (1995) 1-12. Zie voor Baur: Smeets, M.K.J., 'Een herinnering aan de Franse revolutie in het Gemeentemuseum te Roermond', in: *Maasgouw* 83 (1964) 18-19. De gegevens over Baur werden Guillon verstrekt door Karel Simon de Vlodrop.

52 Hellenberg Hubar, van, *Arbeid en bezieling*, 430.

53 Hellenberg Hubar, van, *Arbeid en bezieling*, 440; Agt, van, 'Huis Charles Guillon', 10.

Het middengedeelte van het huis van Charles Guillon in de Swalmerstraat te Roermond. De plastische buitenversiering is mogelijk van de hand van Henri Leeuw (1819-1909). Fotocollectie GA Roermond.

tussen Guillon en Leeuw maakt zo te zien nog de meeste kans op de kwalificatie van mecenas ten opzichte van de kunstenaar.

Tenslotte zou Guillon een belangrijke rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van de bekende architect P.J.H. Cuypers (1827-1921). Volgens Van Hellenberg Hubar was de rol van Guillon als mentor van Cuypers vooral daarin gelegen, dat hij zijn omvangrijke boekerij voor de aankomende architect openstelde, waar de meest moderne literatuur op het gebied van architectuur en oudheidkunde te vinden was.⁵⁴ Zij noemt Guillon nog enige keren als mentor van Cuypers, die een sleutelrol in Cuypers carrière heeft gespeeld.⁵⁵ De bron voor de relatie tussen Guillon en de zestien jaar jongere Cuypers vormt een artikel van Victor de Stuers uit 1897, waarschijnlijk in het kader van Cuypers zeventigste verjaardag. De Stuers schrijft: 'Zijn oogen (voor middeleeuwse kunst) gingen meer en meer open toen hij van een Roermondschen liefhebber van oudheden, den notaris Guillon, het werk van De Caumont, 'Cours d'antiquités monumentales' te leen kreeg'.⁵⁶ Het uitgeleende werk kan van grote betekenis voor Cuypers zijn geweest, maar het gaat ons inziens te ver om Guillon als beschermheer en mentor van Cuypers te presenteren.

Guillon en de monumenten. De restauratie van de Munsterkerk

Niet alleen als verzamelaar van archeologische voorwerpen en archiefstukken, maar ook als opponent van Cuypers inzake de uit te voeren restauratie van de Munsterkerk is Guillon bekend. Restauratie van monumenten impliceert belangstelling voor oude, met name uit de Middeleeuwen daterende bouwwerken. Die belangstelling vinden wij al terug in de jaren

54 Hellenberg Hubar, van, *Arbeid en bezieling*, 37; Idem, 'De voetsporen van Charles Guillon. Verzamelbeleid en inrichting van het Rijksmuseum te Amsterdam onder V.E.L. de Stuers, P.J.H. Cuypers en J.A. Alberdingk Thijm', in: *Maaslands mélange*, 346.

55 Hellenberg Hubar, van, *Arbeid en bezieling*, 45, 89, 405, 426.

56 Stuers, V. de, 'Dr. P.J.H. Cuypers', overdruk uit: *Mannen en vrouwen van beteekenis in onze dagen (1897)* 188-228, p. 8. Zie ook: Linssen, G.C.P., 'De jonge jaren van bouwmeester Cuypers', in: *Economisch en Sociaal Historisch Jaarboek 37 (1974)* 255-256.

dertig van de negentiende eeuw, in de Belgische periode van Limburg.

Op 1 april 1834 verzocht de gouverneur der provincie Limburg aan de burgemeesters om een lijst van gebouwen of monumenten op te stellen die wegens hun ouderdom, verleden of als kunstwerk de aandacht van de regering verdienen. De regering zou maatregelen treffen 'ten eijnde het behoud onzer nationaele antiquiteiten te verzekeren en voor te komen de veranderingen van gedaente, welke men dezelve dikwijls doet ondergaan ten nadeele der kunst en der historie van het land'. In een brief aan de minister van Binnenlandse Zaken van 28 juni 1834 gaf de gouverneur een overzicht van de reacties die hem in ieder geval uit Sittard, Meerssen, Valkenburg, Roermond, Herten en Grubbenvorst hadden bereikt. De burgemeester van Roermond had na enig aandringen laten weten dat de Munsterkerk het enige monument ter plaatse was en al in de Franse tijd geklasseerd zou zijn in de tweede categorie van oudheden van het keizerrijk.⁵⁷

In hetzelfde jaar 1834 is voor zover bekend voor het eerst sprake van een poging van belangstellenden om het slopen van een bedreigd monument te voorkomen, te weten de kerk van Horn. Deze kerk bevatte in de zuidelijke muur het Romeinse wijaltaar van Mars Halamardus. Dit wijaltaar moet meer dan lokale bekendheid hebben genoten, want de inscriptie was al gedrukt in Knippenberghs geschiedwerk uit 1719.⁵⁸ Gemeentebestuur en kerkbestuur van Horn hadden aan het provinciaal bestuur te Hasselt subsidie gevraagd om een nieuwe kerk te kunnen bouwen. De districts-commissaris gaf daarop op 9 december 1834 het van hem gevraagde advies. Hij had de kerk

bezocht en geconstateerd dat deze bouwvallig was en te klein voor de alsmaar groeiende bevolking. Vergroting van het bestaande gebouw was geen alternatief voor nieuwbouw. De architectuur was al bedorven door diverse uitbreidingen. Wegens zijn ouderdom behoefde het kerkgebouw niet behouden te blijven. Onjuist was volgens hem hetgeen de rekestranten betoogden, namelijk dat deze kerk in de oudste tijden een heidense tempel was geweest. Het wijaltaar van Mars Halamardus moest deze bewering dekken. De afbraak van de kerk was evenwel strikt noodzakelijk.⁵⁹

Het rekest dat kennelijk voor het behoud van de kerk pleitte, is in het Provinciaal archief niet bewaard gebleven. De zienswijze van de opstellers zal verwoord zijn, waarschijnlijk door Guillon, in het Aardrijkskundig Woordenboek van Van der Aa: 'De oude kerk van Horne was een der eerste Christentempels van ons land; zij was geheel en al van hardsteen gebouwd'.⁶⁰

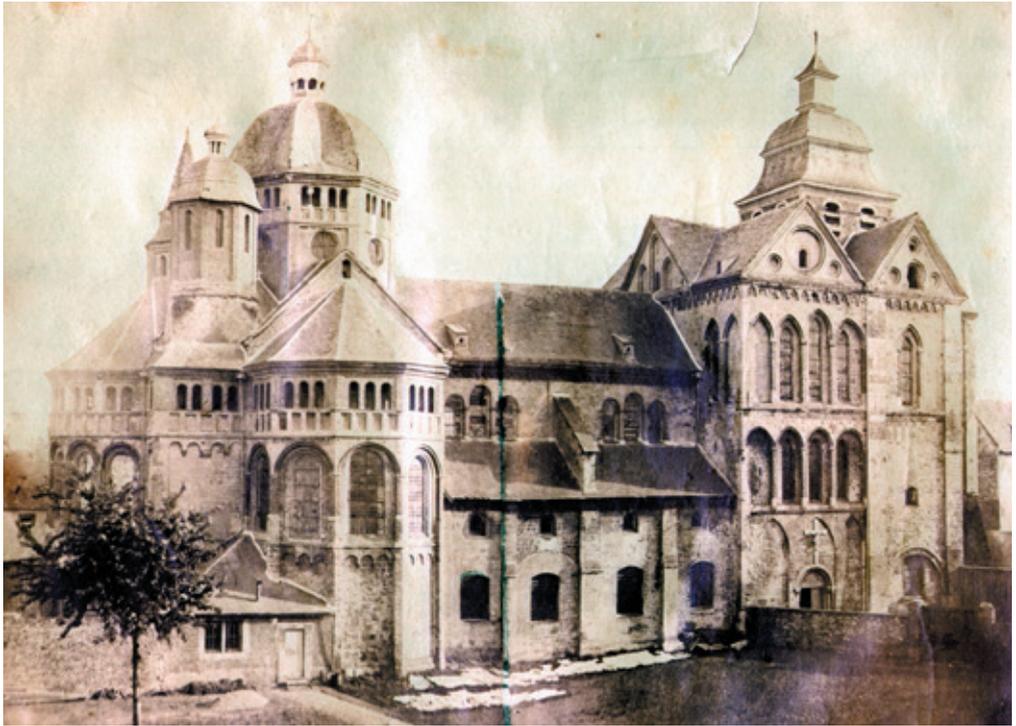
Voordat de restauratie van de Munsterkerk aan de orde was, heeft Guillon zich tenminste twee keer in de gemeenteraad over monumenten c.q. bouwwerken uitgesproken. Tijdens de vergadering van 27 juni 1857 kwam het vaststellen van een verordening voor het kerkhof aan de orde. De burgemeester suggereerde enige artikelen uit de verordening op de begraafplaatsen van Deventer over te nemen, met name 'omtrent het in bouwvalligen of verouderden staat verkeeren van gedenkteeken, of men deze al dan niet zal ruimen'. Tegen dit laatste kwam Guillon in verzet: 'De heer Guillon zegt dat de monumenten in verouderden staat moeten blijven, dat dit zijn schoon heeft, en voor het geval van bouwvalligheid de gemeente toch

57 'Limburgsche monumenten in 1834', in: *Maasgouw* 5 (1883) 902-904; Hövell tot Westerfliet, J.G.F.M.G. van, 'De Kraanpoort te Roermond', in: *Maasgouw* 84 (1965) 180-181.

58 Knippenbergh, J., *Historia ecclesiastica ducatus Geldriae* (Brussel 1719) 21. Zie de inscriptie ook in het laatste manuscript voor de drukker: RHCL, archief bisschop Roermond, inv.nr. 2272.

59 RHCL, Provinciaal archief, inv.nr. 11041, 6 K nr. 44.

60 Aa, van der, *Aardrijkskundig Woordenboek* 5 (1844) 843.

De Munsterkerk vanuit het noordoosten vóór de restauratie. Foto uit 1863. Fotocollectie GA Roermond.

middelen van voorziening moet hebben, evenals voor de bouwvalligheid van een huis'.⁶¹

In de vergadering van de gemeenteraad van 30 juni 1859 keurde Guillon het plan van een nieuwe kapel in de Weerd af. Het moest zijns inziens zo worden veranderd, dat wellicht tegen dezelfde kosten uitvoering kon worden gegeven aan een 'wat stijl en proportie betreft, verbeterd plan'.⁶²

Nadat in 1861 een globale begroting was opgemaakt voor de restauratie van het exterieur van de Munsterkerk, vervaardigde Cuypers ontwerptekeningen die hij eerst ter goedkeuring aan de oudheidkundige James Weale te Brugge voorlegde. Na enige wijzigingen wer-

den deze van 22 maart tot 4 april 1863 in het stadhuis ter inzage gelegd. Over de plannen voor het exterieur ontstond al gauw een hevig conflict, toen Guillon in anonieme bijdragen in *De Volksvriend* bezwaren formuleerde tegen het al te ingrijpende karakter van Cuypers ontwerp. Zo zou de barokke klokkentoren op de westbouw vervangen worden door twee achzijdige torens. De auteur in *De Volksvriend* was van mening 'dat het opdringen van twee torens waar slechts eene bestaan heeft, niet alleen geene restauratie is, maar wel degelijk als eene verminking van het oorspronkelijke plan dient beschouwd te worden'. Voor- en tegenstanders van deze restauratie beriepen zich op onder-

61 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 149, f. 80v.

62 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 151, f. 54.

scheiden deskundigen. Beide partijen wendden zich tot Viollet-le-Duc te Parijs.⁶³ Intussen was op 1 mei 1863 op plechtige wijze gestart met de restauratie van de koepel van de Munsterkerk.

Viollet-le-Duc werd uiteindelijk uitgenodigd door de gemeente Roermond om in het geschil over de uit te voeren restauratie te beslissen. Die uitnodiging leidde nog tot discussie in de vergadering van de gemeenteraad van 17 april 1864 over de vraag of men met Viollet-le-Duc kon volstaan en of de kosten niet te hoog zouden oplopen. In overleg tussen de burgemeester, Guillon en de rector van de Munsterkerk, zo bleek, had laatstgenoemde met Viollet-le-Duc ingestemd. Daar beide partijen het over de scheidrechter eens waren, kon deze worden gevraagd naar Roermond af te reizen. Op het bezwaar van de kosten was geantwoord: 'de zaak is van te groot gewigt, wij willen den eersten van Europa laten komen'. Niettemin rees de vraag, kennelijk van de kant van de voorstanders van Cuypers plannen, of er nog meer deskundigen uitgenodigd moesten worden.

Guillon antwoordde dat het hem een genoegen was te constateren dat de tegenpartij terugdeinsde voor het oordeel van zodanig man als Viollet-le-Duc. De voornaamste geschilpunten in de restauratiekwesitie waren de spitsgevels op de kleine torens bij de koepel, het aanbrengen van dubbele vensters in plaats van enkele (in de zijbeuken), het aanbrengen van ornamenten en ogiven (spitsbogen) waar die niet waren, en de twee torens. Zou Viollet-le-Duc van mening zijn dat deze wijzigingen achterwege moesten blijven, dan zouden vele kosten gespaard zijn. Ook in die zin was het voor de gemeente van belang dat een beslissing

werd genomen. Overigens had Guillon er geen bezwaar tegen dat ook James Weale werd gevraagd. Vervolgens rees het bezwaar dat ingeval de twee deskundigen het niet eens werden, een derde moest worden uitgenodigd. Dat was weer niet naar de zin van het raadslid Michiels: 'Wil men nu zooveel personen laten komen om de zaak te onderzoeken en bepleiten, men moet toch vrede hebben met de uitspraak van Viollet-le-Duc die dan op de hoogste echelle staat, want de gemeenteraad moet daaraan houden en kan geen genoeg nemen met personen van minder allooi of zoogenaamde deskundigen, want dan moesten in de kosten van drie personen worden voorzien'.⁶⁴

De gedenkwaardige vergadering met Viollet-le-Duc vond plaats op 30 augustus 1864. Het was een vergadering van de gemeenteraad, uitgebreid met de leden van de Maria Munstervereeniging die de restauratie financieel begeleidde, de beheerders der kerk, en voorts de heren H. Linssen, kunstschilder, H. Leeuw, beeldhouwer, de architecten C. Weber en F. van Schoubroeck en de al onder de raadsleden vermelde Guillon, die kritiek op de restauratieplannen hadden. Linssen en Leeuw, die wij al eerder tegenkwamen, hadden in 1850 nog met Cuypers samengewerkt tijdens de (eerste) restauratie van het interieur van de Munsterkerk en het plaatsen van een nieuw hoofdaltaar. Hun gezichten en dat van secretaris Boermans van het bisdom waren afgebeeld op de vier apostelfiguren die het altaar sierden.

De vergadering waarin Viollet-le-Duc zich zou uitspreken, begon met een incident: Cuypers legde tekeningen over die behoorlijk afweken van de in 1863 tentoongestelde en goedgekeurde. Hij beweerde het recht daartoe

63 *De Volksvriend. Weekblad van Roermond* 16 mei 1863 nr. 20; Agt, J.J.F.W. van, 'Roermonds Munsterkerk vóór en na Cuypers', in: *Opus musivum aangeboden aan professor doctor M.D. Ozinga ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag op 10 november 1962* (Assen 1964) 85-113; Devliegheer, L., 'Het restauratie-ontwerp uit 1863 van de Munsterkerk in Roermond', in: *Bulletin KNOB* 71 (1972) 17-18; Agt, J.F. van, 'Viollet le Duc en de restauratie van de Munsterkerk in Roermond', in: *Bulletin KNOB* 71 (1972) 19-20. Zie ook: Verhage, H., *Katholieken, Kerk en Wereld. Roermond en Helmond in de lange negentiende eeuw*. Maaslandse Monografieën 66 (Hilversum 2003) 64-66.

64 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 157, p. 218-220.

te hebben, hetgeen de burgemeester tegen-
sprak. Guillon verklaarde vervolgens dat de kri-
tiek niet op de persoon (van Cuypers) was
gericht, maar voortvloeide uit de ‘zucht om
eene deugdzame restauratie te verkrijgen’.
Opvallend is het dat de discussie in deze uitge-
breide gemeenteraadsvergadering blijkens de
notulen enkel gevoerd werd tussen Guillon,
Cuypers en Viollet-le-Duc. Ten aanzien van de
twee torens merkte Guillon op dat er maar één
toren behoorde te zijn, omdat er afgaande op
de ‘grondslag’ (fundament) en de oorspronke-
lijke spitsgevel (van de westbouw) nooit twee
torens waren geweest, ‘dat men ieder oorspron-
kelijk werk, ieder oorspronkelijk tracé moet
conserveren’, waarbij Guillon uit het werk van
Viollet-le-Duc citeerde! Guillon geloofde niet
dat er oorspronkelijk in een tweede toren was
voorzien en dat die niet was uitgevoerd door
geldgebrek, ‘daar de vorst van het land die de
kerk voor zijne moeder liet bouwen, de rijkste
souverein was’.

Viollet-le-Duc antwoordde dat er zeker
nooit twee torens hadden gestaan op de west-
bouw, dat misschien door geldgebrek of andere
oorzaak het bouwen ervan had belet. Men
moest inderdaad geen andere tracés volgen dan
de bestaande, en hij vond die van twee torens
aan beide zijden van de narthex (westbouw).

Cuypers, kennelijk geïrriteerd, vroeg zich
af ‘of men hier gekomen is om de critique te
zien verdedigen’. Hij ontkende dat en betoogde
dat men bijeen was ‘om te zien op welke wijze
het beste tot de uitvoering der restauratie te
geraken’. Guillon meende dat de ‘critique’ (de
critici van Cuypers plannen) zich moest verde-
digen in het bijzijn van Viollet-le-Duc, omdat
deze juist vanwege de kritiek naar Roermond
was gekomen. Op deze wijze werden de kosten
van zijn komst verantwoord.

Vervolgens kwam onder meer het gebruik
van mergel of tufsteen aan de orde. Guillon gaf
aan dat de meeste kerken langs de Rijn, met
name te Keulen en Bonn, van tufsteen waren.
Cuypers had aan de koepel mergel gebruikt,
omdat de tufsteen van slechte kwaliteit was.
Guillon vroeg zich nu af of men in het alge-
meen met dezelfde materialen moest werken.
Viollet-le-Duc antwoordde bevestigend, wan-
neer die van goede kwaliteit waren.

Aan het einde van de vergadering vatte
Guillon de conclusies samen. Er zouden twee
torens komen met als gevolg het afbreken van
de oorspronkelijke spitsgevels van de west-
bouw. De koepel was niet in de oorspronkelijke
stijl gerestaureerd. Er kwamen geen ornamen-
ten in de cirkel van de voorgevel en geen dub-
bele vensters. Verder wenste Guillon dat werd
vastgelegd dat er een groot verschil was tussen
het oorspronkelijke in het stadhuis tentoonge-
stelde plan, waarop de kritiek zich had gericht,
en het nadien gewijzigde plan dat nu was over-
gelegd.⁶⁵

Op het belangrijkste punt, de twee torens,
had Guillon geen gelijk gekregen. De torens
werden vierkant gebouwd in de plaats van acht-
hoekig en een geleding hoger dan oorspronke-
lijk voorzien. In 1863 was de Maria
Munstervereniging opgericht, die zoals ver-
meld gelden bijeenbracht voor de restauratie
naar de plannen van Cuypers. Guillon – toch
een verenigingsman – is er geen lid van gewor-
den.⁶⁶

Guillon en de archieven van het Overkwartier

Belangstelling voor archieven als bronnen voor
de geschiedbeoefening reikt terug tot de jaren
twintig van de negentiende eeuw. In juli 1827
kreeg het gemeentebestuur van Roermond een
brief doorgestuurd van de minister van

65 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 158, p. 213-227. Het rapport van Viollet-le-Duc van 31 augustus 1864 is opgenomen op p. 243-258.

66 GA Roermond, archief Sint-Christoffelparochie, inv.nr. 58o.

Binnenlandse Zaken. De koning had blijkens dit schrijven bij Koninklijk Besluit van 23 december 1826 bevolen ‘dat de Nederlandsche geschiedenis zooveel mogelijk uit de nog aanwezige oirkonden nader worde opgehelderd’. De rijks-, provinciale-, stedelijke- en andere archieven moesten derhalve aan een nauwkeurig onderzoek worden onderworpen om belangrijke documenten op te sporen. Tevens dienden er maatregelen te worden genomen om ‘het behoud dezer verzamelingen, niet zelden aan verwaarlozing ten prooi, van nu af duurzaam te verzekeren’.

Op 20 maart 1828, bijna een jaar later, gaven burgemeester en schepenen van Roermond als hun mening ‘dat in de oude archieven dezer stad geene documenten berusten welke iets tot de Nederlandsche geschiedenis zouden kunnen bijdragen dan de oude privilegieboeken dezer stad bestaande uit drie deelen aanvangnemende met den beginne der 14de eeuw’. Voorts maakten zij nog melding van het archief van de Staten van het Overkwartier. De gouverneur liet op 1 oktober 1828 weten: ‘De goede bewaring en regeling der in Uedelachtbare stad aanwezige oude archieven zijn mij voorgekomen een punt te zijn hetwelk de zorg van het plaatselijk en provinciaal bestuur overwaardig is’. De gouverneur ‘nodigde’ burgemeester en schepenen uit om een commissie van deskundige personen te benoemen die een inventaris zou samenstellen. Ook zouden maatregelen getroffen moeten worden om ontvreemding van archieven te voorkomen. Het antwoord uit Roermond van 4 november 1828 was in zekere zin onthullend: In de bovenlokalen van het stadhuis lagen de procesdossiers van het Hof van Gelder in grote wanorde. Daar deze stukken niet meer enig administratief nut hadden, wilde het stadsbestuur deze overdragen aan de arrondissementsrechtbank. In een ander afge-

sloten lokaal bevond zich het archief van de Staten van het Overkwartier. Met behulp van de oude inventaris van de syndicus J.B. Sijben zou een commissie trachten de aldaar heersende wanorde te beëindigen. Over het archief van het oude stadsbestuur van vóór de Franse tijd werd niet eens gesproken! Belangstelling voor het stadsarchief als bron voor de plaatselijke geschiedenis was er nog niet.⁶⁷

Het belang van oude archieven zag men pas in toen het te laat was. Tijdens de Belgische periode liet de Brusselse archivaris Gachard op 30 oktober 1831 met de sterke arm onder protest van het gemeentebestuur de belangrijkste bestanddelen van het archief van de Staten weghalen en naar Brussel vervoeren. Het betrof de charters, de registers en banden, uitgezonderd de rekeningen, en de stukken over de laatste jaren van het Oostenrijks bewind. De weggevoerde bescheiden werden in het kader van de overeenkomst van 13 oktober 1845 tussen Belgische en Nederlandse gedelegeerden aangaande de ruil van archieven met betrekking tot beide provincies Limburg, naar Maastricht overgebracht.

Op 14 maart 1846 liet de gouverneur aan de minister van Buitenlandse Zaken weten dat de uitwisseling van deze archiefstukken feitelijk had plaatsgehad. Ook de bescheiden van de Staten van het (Oostenrijks) Overkwartier die in 1831 uit Roermond waren weggevoerd, bevonden zich nu te Maastricht. De gouverneur vroeg de minister wat met deze stukken moest gebeuren. Ingevolge artikel 18 van het Barrièretraktaat van 1715 moesten de archieven van de Staten in Roermond berusten. Maar volgens de gouverneur konden deze wegens hun gewestelijk belang beter bij het provinciaal bestuur dan in de stad Roermond worden bewaard. De minister vond dat in zijn schrijven van 12 mei 1846 een goed idee. Sinds het

67 RHCL, Provinciaal archief, inv.nr. 9137. Zie voor deze en de volgende jaren: Bloemen, C., *De wordingsgeschiedenis van het Rijksarchief in Limburg* (Maastricht 1966) 31-41, 50-67.

Barrièretraktaat van 1715 was de ‘staat van zaken’ (de politieke situatie) zodanig veranderd dat er voor de mogendheden wel geen aanleiding was om inzage van de stukken te vragen. Zou zoiets toch al eens voorkomen, dan kon aan die wens evenzeer te Maastricht worden voldaan.⁶⁸

Het Barrièretraktaat van 1715, gesloten aan het einde van de Spaanse successieoorlog (1702-1713), bepaalde in genoemd artikel dat de archieven van het Overkwartier ongedeeld te Roermond zouden blijven berusten. Voor elk van de soevereinen die een gedeelte van het Overkwartier hadden verworven – Pruisen, Oostenrijk, de Republiek – zou een inventaris worden gemaakt en zij zouden toegang tot die archiefstukken krijgen betreffende het door hen bezeten gedeelte van het Overkwartier. De Staten van het Overkwartier waren in de achttiende eeuw evenwel van mening dat dit artikel geen betrekking had op hun archief, maar op dat van het Hof van Gelder.

De burgemeester en schepenen van Roermond kregen lucht van het feit dat de in 1831 meegenomen handvesten en andere stukken naar Maastricht waren gezonden, en zij vroegen de gouverneur op 4 november 1846 om ‘dezelve in het archief dezer stad te willen doen herstellen’. De gouverneur citeerde in zijn antwoord van 10 november 1846 uitgebreid de brief van de minister van Buitenlandse Zaken van 12 mei en concludeerde: ‘Dientengevolge zijn bedoelde documenten definitief in het gewestelijk archief alhier gedeponed’. De gouverneur weigerde dus om de stukken aan Roermond over te dragen. Vergelijking van deze stukken met de oude inventaris van Sijben leerde bovendien dat Gachard niet alle registers en stukken had meegenomen. De stad moest dus in het archief nagaan of er nog bescheiden

behorend tot de archieven van Opper Gelderland oftewel de Staten van het Overkwartier aanwezig waren. De stad, kennelijk beducht mogelijk nog meer archiefstukken kwijt te raken, reageerde niet.⁶⁹

Het verblijf van een belangrijk gedeelte van het Statenarchief te Maastricht, dat vanuit de Roermondse optiek in de laatste stad thuis hoorde, bracht Guillon tot actie. In 1847 verscheen het deel van het Aardrijkskundig Woordenboek van Van der Aa, waarin het lemma over Roermond was opgenomen, dat, zoals boven beschreven, naar alle waarschijnlijkheid door Guillon was geredigeerd. Ten aanzien van het stadhuis werd aan het lezerspubliek onder meer bekend gemaakt: ‘In een bovenvertrek vindt men de archieven van het voormalige Overkwartier van Gelderland die volgens art. 18 van het Barrière-traktaat van 1716 hier moeten berusten. Zij zijn niet geregeld en liggen thans in de grootste wanorde. In 1831 heeft de rijksarchivarius van België, met behulp van de gewapende magt, een groot gedeelte dezer archiven opgeligt en naar Brussel vervoerd, tot hiertoe zijn zij nog niet op hare vorige bewaarplaats teruggebracht’.⁷⁰ Guillon wendde zich vervolgens op 2 december 1847 tot de griffier van Provinciale Staten, de Roermondenaar François Bernard Hubert Michiels van Verduynen (1802-1881).⁷¹ Deze had het dossier in het onder hem berustende provinciaal archief doorgenomen. Ondanks de weigering tot teruggave zag hij nog wel een uitweg. Men moest zich rechtstreeks tot de koning wenden, niet alleen het stadsbestuur van Roermond, maar ook de hoogste rechterlijke en bestuurlijke autoriteiten, en benadrukken dat het archief niet direct voor Roermond, maar voor zijn omgeving en het arrondissement in het algemeen van belang was.

68 RHCL, Provinciaal archief, inv.nrs. 488, kabinet nr. 1387 en 1952, verbaal gouverneur 19 mei 1846 nr. 14.

69 RHCL, Provinciaal archief, inv.nr. 1973, verbaal gouverneur 10 november 1846 nr. 9.

70 Aa, van der, *Aardrijkskundig Woordenboek* 9 (1847) 593.

71 *Nederland's Adelsboek* 88 (1999) 347.

Aangezien de zaak geen grote haast had, zou Michiels deze bij zijn eerstvolgend bezoek aan Roermond met Guillon mondeling doorne-
men.⁷² Of Guillon dit advies van 12 januari 1848 heeft opgevolgd, is onbekend. Ruim een jaar later kreeg de gouverneur een brief van de minister van Binnenlandse Zaken van 9 maart 1849 ter begeleiding van een schrijven van L.F.J. Janssen, de reeds eerder genoemde conservator van het kabinet van archeologie te Leiden en goede kennis van Guillon. De tekst van zijn brief is in het Provinciaal archief niet bewaard gebleven, maar handelde over het terugbrengen naar Roermond van de archieven van het voormalige Overkwartier van Gelderland. Naar alle waarschijnlijkheid heeft Guillon ervoor gezorgd dat Janssen bij de minister voor de Roermondse zaak tussenbeide kwam.

De minister vroeg op 9 maart 1849 de gouverneur om advies. Wel niet geheel toevallig wendden ook burgemeester en schepenen van Roermond zich korte tijd later, op 25 maart 1849, tot de gouverneur. Zij betoogden dat de archieven van het voormalige Overkwartier volgens artikel 18 van het Barrièretraktaat te Roermond bewaard moesten blijven en daar ook nog waren, afgezien dan van het gedeelte dat in 1831 met geweld was weggevoerd. De stad Roermond had krachtens dit nog geldend traktaat een verkregen recht (op het archief), waarvan de raadpleging vooral lokale belangen diende en dus beter te Roermond kon geschieden. De gouverneur diende er dus voor te zorgen dat de betreffende archiefbescheiden werden teruggestuurd en 'als het eigendom als 't ware der stad in derzelve archief hersteld'. In deze brief maakte Roermond voor het eerst uitdrukkelijk aanspraak op het eigendomsrecht van het Statenarchief.

Na de terugkeer, zo vervolgden burgemeester en wethouders, zou op basis van de oude

inventaris van Sijben tot ordening worden overgegaan, waarna uit het archief inlichtingen konden worden verstrekt. Het doelmatigst zou het zijn de zorg van de Gelderse archieven aan een lid van het gemeentebestuur of de secretaris toe te vertrouwen om het onder het aantrekken van een deskundige te laten inventariseren. Dat was een gewichtig, moeilijk en langdurig werk dat de nodige tijd zou kosten, ook nog omdat het niet mogelijk was dat iemand zich enkel met het archief bezighield. Geenszins kon dit werk buiten toezicht van een lid van het gemeentebestuur of de secretaris worden verricht.

In het licht van deze brief moet het antwoord van de gouverneur aan de minister van 11 april 1849 worden gezien. Wat de conservator Janssen over de archieven had geschreven, was juist. Voor Maastricht en omstreken was het archief van minder belang, des te meer voor het arrondissement Roermond. Wanneer zich te Roermond personen bevonden die lust en geschiktheid bezaten 'om deze oude bescheiden dienstbaar te maken aan de wetenschap', dan wilde hij zich niet tegen de overdracht verzetten. Echter, Roermond kon als stad geen aanspraak maken op het bezit van het archief. De gouverneur stelde derhalve voor om het archief over te dragen en een commissie voor het archief in te stellen, bestaande uit de burgemeester, de president van de rechtbank en de districtscommissaris, die speciaal voor dit archief een archivaris zouden benoemen.⁷³

De minister van Binnenlandse Zaken voerde overleg met zijn collega van Buitenlandse Zaken en antwoordde op 21 juli 1849 aan de gouverneur dat deze gemachtigd was de archieven van het Overkwartier van Gelderland naar Roermond over te brengen om verenigd te worden met hetgeen aldaar gebleven was. Zoals voorheen moest de zorg worden toever-

72 GA Roermond, archief en handschriftencollectie Charles Guillon, inv.nr. 1.

73 RHCL, Provinciaal archief, inv.nr. 501, kabinet nr. 3388.

trouwd aan het stedelijk bestuur, dat immers genegen was voor de ordening te zorgen. Het voorstel van een aparte archiefcommissie wees de minister dus af. Over het eigendomsrecht van de stad op het archief sprak de minister zich niet uit. Op 10 augustus 1849 liet de gouverneur aan het stadsbestuur weten dat de archieven konden worden opgehaald. Overeenkomstig het voorstel van de stad van 25 maart kon de goede bewaring aan een lid van het stedelijk bestuur of de secretaris onder toevoeging van een deskundige worden opgedragen.⁷⁴ Het beheer van het archief bleef c.q. kwam weer geheel in handen van de stad. Daar de minister niet gereageerd had op de aanspraken van Roermond op het archief, kon men aldaar in de mening verkeren dat die aanspraken van de stad waren geaccepteerd en deze eigenaar van het archief was. Aldus werd in de jaren veertig van de negentiende eeuw de kiem gelegd van de Roermondse archiefkwestie die in de jaren 1889-1901 tussen Rijk en gemeente speelde over het behoud van de archieven van het Overkwartier te Roermond.⁷⁵

Na 1849 heeft vooral Guillon als gemeenteraadslid teruggegrepen op het principe dat het Statenarchief te Roermond moest berusten, wanneer verzoeken tot uitlening van stukken of zelfs verplaatsing van het archief in de gemeenteraad aan de orde kwamen. Op 29 mei 1857 behandelde de raad het verzoek van de archivaris van de provincie Gelderland om twee stukken uit het archief van het voormalige Overkwartier uit te lenen. De minister van Binnenlandse Zaken die bemiddelde, vond dat aan de aanvraag kon worden voldaan, als het stukken betrof aangaande het thans Nederlandse gedeelte van het Overkwartier. Guillon vond dat in de brief van de minister een

onjuistheid zat. Een gedeelte van het Overkwartier was thans Pruisisch, zoals Elmpt. Daar had men evenzeer recht op het aanwezig blijven van de stukken te Roermond. Nu de minister bemiddelde, zwakte Guillon zijn bezwaren af en stelde met de burgemeester en het raadslid Thissen voor om tegen ontvangstbewijs uit te lenen. Onder de beraadslaging vond hij het toch raadzamer om ter voorkoming van moeilijkheden en mogelijk verlies niet de originelen, maar afschriften te sturen en aldus werd besloten.⁷⁶

In 1860 werden plannen gemaakt om een provinciaal archief te Maastricht op te richten. Gedeputeerde Staten lieten aan het gemeentebestuur weten dat dan de archieven van het voormalige Overkwartier naar Maastricht moesten worden overgebracht. In de gemeenteraadsvergadering van 22 november 1860 was Guillon een tegenstander van dit plan. Hij herinnerde aan het wegvoeren door Gachard in 1831 en aan het Barrièretraktaat. Voor wegvoering van het archief was volgens hem toestemming van de drie betrokken mogendheden nodig. De gemeenteraad besloot de afstand van het archief te weigeren.⁷⁷

In dezelfde geest redeneerde Guillon later. Uit een brief van Gedeputeerde Staten van 7 mei 1862 bleek dat de minister het recht van de stad op het archief van het voormalige Overkwartier niet erkende en het archief als een staatsarchief beschouwde, waarover de regering vrijelijk kon beschikken. Guillon zette in de raadsvergadering van 24 juli 1862 uiteen dat het inderdaad een staatsarchief was, maar met een bijzonder karakter. Het betrof niet alleen deze Nederlandse of Limburgse streek, maar ook Pruisische gemeenten, zodat het een internationaal archief was en te midden van de

74 RHCL, Provinciaal archief, inv.nr. 2096, verbaal gouverneur 10 augustus 1849 nr. 5.

75 Bloemen, C., *De Roermondse archiefkwestie 1889-1901* (Maastricht 1966), waar op p. 15 ten onrechte wordt vermeld dat Guillon in die jaren al lid van de gemeenteraad was.

76 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 149, f. 70-70v.

77 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 152, f. 127v.-128. Zie: Bloemen, *Wordingsgeschiedenis*, 110-115.

belanghebbende gemeenten te Roermond ter inzage moest blijven berusten, welke plaats door het Barrièretraktat was aangewezen.⁷⁸

Wat minder ferm gedroeg men zich op 5 juli 1870, aan de vooravond van de Frans-Duitse oorlog. De burgemeester bracht het via de minister van Binnenlandse Zaken binnengekomen verzoek van de gezant van de Noord-Duitse Bond in behandeling. Er werd uitlening gevraagd van bepaalde stukken voor zes weken en van onder meer het zogenaamde Legerboek, een register van afschriften van oorkonden, voor twee à drie maanden. De burgemeester vond dat dat niet kon. Volgens het Barrièretraktat kon men alleen inzage te Roermond en afschriften krijgen, maar geenszins de stukken zelf opeisen of uit het archief nemen. Guillon betoogde dat Pruisen altijd al de stukken betreffende het Pruisische Overkwartier had willen hebben, maar daarin door het Barrièretraktat was gehinderd. Hij vreesde dat ingeval van weigering de Noord-Duitse Bond, 'thans in eene andere betrekking staande', bij de andere mogendheden stappen zou ondernemen om de stukken te verwerven. Die mogendheden zouden mogelijk minder bezwaar maken, zodat Roermond een belangrijk gedeelte van het archief zou kwijtraken. De gemeenteraad was huiverig om een besluit te nemen. De burgemeester die naar Den Haag ging, zou de minister raadplegen, ook over de garanties voor het terugkeren der stukken, indien deze werden opgestuurd.⁷⁹

In hun schrijven aan de gouverneur van 25 maart 1849 hadden burgemeester en wethouders het inventariseren van de Gelderse archieven, dus het archief van de Staten, in het vooruitzicht gesteld, en wel onder toezicht van een lid van het gemeentebestuur of de secretaris

onder het aantrekken van een deskundige. Met die deskundige doelden zij zeer waarschijnlijk op Guillon, zoals blijkt uit een in 1859 opgesteld rapport van Bakhuizen van den Brink. Deze was in 1854 benoemd tot archivaris des rijks te 's-Gravenhage en rapporteerde in 1859 over plannen betreffende de oprichting van een provinciaal archief in Limburg. Hij had zich reeds in 1854 op de hoogte gesteld van de archieven te Maastricht en Roermond. In de laatste stad zag hij 'eene vrij wel geordende, doch niet geïnventariseerde massa stukken'.

De bekende oudheidkundige Guillon was de welwillende gids in dit labyrint geweest. Hij was de enige die toegang tot het archief had. Guillon wees Bakhuizen van den Brink de oudste gedeelten aan die door hem geordend en geëtiketteerd waren. Veel verder was hij wegens zijn drukke werkzaamheden niet gekomen. Guillon liet doorschemeren dat een benoeming tot archivaris van Roermond hem wel zou aantstaan, mits de regering hem de kosten voor het aannemen van een klerk (voor het uitvoerende werk) vergoedde. Bakhuizen van den Brink stond welwillend tegenover dit plan en nodigde Guillon uit om een verzoek in te dienen, maar Guillon werd door andere bezigheden in beslag genomen.⁸⁰ Ook in de vergadering van de gemeenteraad van 22 november 1860 gaf Guillon aan genegen te zijn het archief te inventariseren, indien de gemeenteraad 100 tot 150 gulden, mogelijk per jaar, beschikbaar stelde. Was het archief – een niet genoeg te waarderen schat – eenmaal geïnventariseerd, dan was geen archivaris meer nodig, maar enkel iemand die voor de bewaring zou zorgen.⁸¹ Guillon is niet aan het ordenen van archieven toegekomen.

Het jaar 1866 was een mijlpaal ten aanzien van de organisatie van het archiefwezen in

78 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 154, f. 81-81v., 90-91.

79 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 164, p. 274-275.

80 Fruin, R., *De gestie van Dr. R.C. Bakhuizen van den Brink als archivaris des rijks 1854-1865 hoofdzakelijk uit zijne ambtelijke correspondentie toegelicht* ('s-Gravenhage 1926) 121-122. Zie ook: Bloemen, *Wordingsgeschiedenis*, 108.

81 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 152, f. 127v.-128.

Limburg. Per 1 april 1866 benoemden Gedeputeerde Staten G.L.D. Franquinet tot provinciaal archivaris en op diezelfde dag ging het provinciaal archief als zelfstandige instelling open.⁸² Op 17 december 1866 benoemde het gemeentebestuur van Roermond J.B. Sivré tot stadsarchivaris. Ten behoeve van hun ambtsuitoefening heeft Guillon enige keren geïntervenueerd. Tijdens de vergadering van Provinciale Staten in de zomer van 1867 vroeg Guillon, waarom aan de provinciale archivaris in zijn instructie geheimhouding was opgelegd ten aanzien van de stukken onder zijn beheer, terwijl hij toch de bezoekers van het archief in de gelegenheid moest stellen om van de inhoud kennis te nemen. De commissaris des konings bespeurde eveneens enige tegenspraak, maar dacht dat alle ambtenaren ter griffie redelijk aan geheimhouding waren gebonden. Er konden stukken zijn, waarvan de inhoud niet zonder toestemming van het hoger gezag bekend konden worden gemaakt. Ook het lid Van Wintershoven merkte op dat de geheimhouding van de inhoud van bepaalde stukken soms gevorderd kon worden in het algemeen belang. Guillon antwoordde dat hij niet begreep 'welk belang er kan bestaan in de geheimhouding van titels en bescheiden die geklasseerd en geïnventariseerd worden in het belang der geschiedenis'. Zouden er gevallen zijn waarin geheimhouding vereist was, dan had men de geheimhouding tot die gevallen (in de instructie) moeten beperken. Guillon wenste overigens geen voorstel te doen, maar vroeg Gedeputeerde Staten te onderzoeken of de archivaris van deze algemene verplichting kon worden ontheven, hetgeen de commissaris des konings toezegde.⁸³

In de vergadering van de gemeenteraad van Roermond van 23 november 1869 had het raadslid Rijke er bezwaar tegen dat de archivaris thuis werkte. Hij moest op het stadhuis aanwezig zijn. Hij mocht geen archiefstukken meenemen, want er zou iets kwijt kunnen raken. Guillon had er geen bezwaar tegen dat de archivaris thuis werkte. Op het stadhuis zou hij moeten zijn om bezoekers te helpen, maar dan moest hij, kennelijk om de tijd in te halen, wel 's avonds doorwerken. Het ontvreemden van stukken kon thuis gebeuren, maar even goed in het stadhuis. Wanneer men iemand benoemde, diende men de persoon ook te vertrouwen. Rijke bleef erbij dat de archivaris op het stadhuis diende te zijn. Dan kon men zien wat hij deed. Op werken thuis was geen controle. De burgemeester sloot de discussie door aan te kondigen dat B. en W. zouden bepalen dat de archivaris van 9.00 tot 12.00 uur op het stadhuis aanwezig moest zijn.⁸⁴ Van meer belang was de salarisverhoging van 400 naar 600 gulden die Guillon op 28 november 1870 voorstelde. Men was immers zeer tevreden over Sivrés werkzaamheden. Er was grote vraag naar de twee afleveringen van de inventaris van het Oud archief die al waren verschenen. Een hoger salaris paste ook beter bij zijn de wetenschappelijke opleiding die men moest hebben genoten, waarbij de kennis van vier talen vereist was. Het raadslid Michiels van Verduynen vond 400 gulden wel genoeg en het raadslid Thissen vroeg hoe lang de inventarisatie wel niet zou duren. Guillon schatte op minstens tien jaar. Michiels van Verduynen was nog steeds tegen verhoging van de jaarwedde, waarop Guillon betoogde hoe geschikt men voor dit werk moest zijn. Ook de burgemeester vond het salaris van 400 gulden niet teveel. Zou de archivaris vertrekken, dan was het moeilijk een opvolger

82 Bloemen, *Wordingsgeschiedenis*, 128.

83 Provinciale Staten, Notulen van het verhandelde in de zittingen gedurende hunne gewone zomervergadering van 1867 (Maastricht 1867) 273-274.

84 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 164, p. 113-114.

te vinden. Bij de stemming werd het voorstel met negen tegen drie stemmen aangenomen.⁸⁵

Samenvattend: Guillon was in de ogen van tijdgenoten een geschikte kandidaat om de archieven in het Roermondse stadhuis te ordenen, maar door zijn ambtelijke werkzaamheden en nevenfuncties kwam het er niet van. Toen eenmaal archivariissen waren benoemd, kwam hij voor hun belangen op. Vanwege zijn belangstelling voor archieven spande hij zich ervoor in dat de in 1831 weggevoerde archiefbescheiden in 1849 naar Roermond terugkeerden.

Guillon als verzamelaar van archieven en archiefstukken

Van de omvang van de door Guillon verzamelde archiefstukken bleek pas in de in 1874 samengestelde catalogus van de te veilen bescheiden, die 830 nummers omvatte. Naar aanleiding van deze catalogus en met het oog op het eventuele aankopen van stukken schreef de provinciale archivaris Franquinet op 24 november 1874 een rapport aan Gedeputeerde Staten van Limburg, waarin hij een wat beklemmende schets gaf van de verzamelactiviteiten van Charles Guillon:

‘Wijlen de heer Guillon die erkend was als een geleerd en in de oudheden zeer ervaren man, was met eene groote niet te verzaden zucht behebt om buiten en behalve archeologische voorwerpen, welke zijne geliefkoosde studie waren, ook geschiedkundige bescheiden en charters te verzamelen. Van deze weliswaar maakte hij geen gebruik of liet ze ook niet door anderen benutten, maar hoopte ze zonder orde los of in pakketten in zijne boekerij op, waar de meesten verscholen zijn gebleven en nu eerst na zijn dood als een gevonden schat voor de

Limburgsche geschiedenis zijn tevoorschijn gekomen.

Hoe hij aan velen dier stukken is geraakt, beschuldigt hem 't eenstemmig gevoelen der met zijne handelingen eenigzins bekende personen, niet altijd zeer kiesch te zijn geweest in de door hem aangewende middelen om er zich van meester te maken. Zoo beweert men dat hij de besturen van landelijke gemeenten of leden dier besturen verzocht die stukken te mogen nazien en, tot meerder gemak van dat onderzoek, ze naar zijn huis voor eenigen tijd te mogen overbrengen, ofwel dat hij burgemeesters of raadsleden wist te overreden dat de archiefstukken beter bij hem zouden geborgen zijn als in hunne gemeenten. Op zulke wijze zou hij ten gevolge of van de onverschilligheid der meeste gemeentebesturen opzichts de oude archieven, of van zijne persoonlijke bekendheid en 't vertrouwen dat hij destijds algemeen inboezemde, in 't bezit gekomen zijn van gemeentelijke bescheiden welke niet in zijn leven van hem teruggeëischt zijnde, thans zullen geveild worden.

Op eene soortgelijke wijze schijnt hij ook 't archief der kathedrale kerk en van 't vorig bisdom Roermond hebben weten te verkrijgen, nl. van den een of anderen kerkmeester. Velen te Roermond herinneren zich nog, gelijk mij gezegd is geworden, dat bedoelde archieven met verscheidene handkarren naar zijn huis zijn gebracht'.⁸⁶

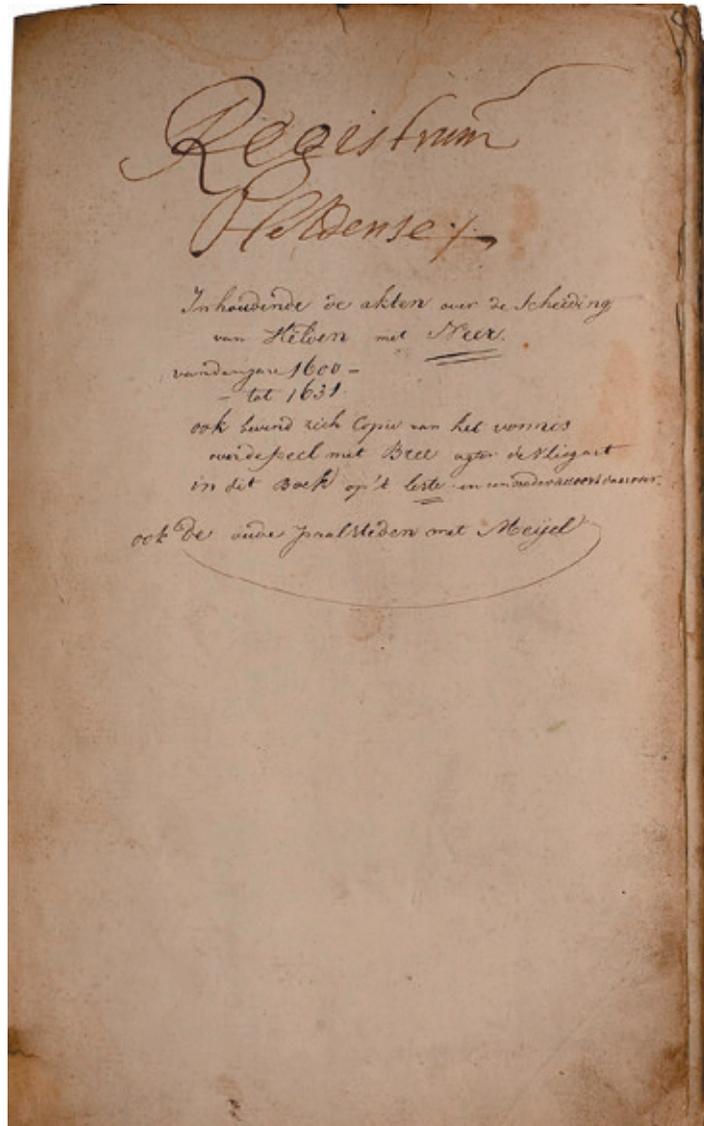
Franquinet roept aldus het beeld op van een bezeten verzamelaar die onder het mom van lenen en betere berging de oude stukken wist te ontfutselen, die echter na zijn dood door de erfgenaam Constant Guillon zouden worden verkocht. Aan de andere kant is het zeer waar-

85 GA Roermond, Nieuw archief Roermond, inv.nr. 164, p. 336-338.

86 RHCL, Provinciaal archief, inv.nr. 4499, verbaal G.S. 27 november 1874. Zie het concept van deze brief in: archief Rijksarchief in Limburg, inv.nr. 54.

Titelpagina van het
 Registrum Heldense,
 een register betreffende
 de grensgeschillen tussen
 Helden en omliggende
 plaatsen uit het begin van
 de zeventiende eeuw.
 GA Peel en Maas te
 Panningen, archief
 gemeente Helden,
 inv.nr. 10.

schijnlijk, zoals Franquinet al liet doorschemeren, dat door de belangstelling dan wel de verzamelwoede van Guillon vele bescheiden uit het Ancien Régime bewaard zijn gebleven in een periode van verwaarlozing en onverschilligheid. In hetzelfde rapport herinnerde Franquinet er immers aan dat 'vóór de benoeming van den heer Beltjens als secretaris der gemeente Roermond in 1848 't archief dier gemeente zonder eenig toezicht in de bovenkamers van 't stadhuis lag, te prijs en buit voor ieder die er wilde van nemen'.

Guillon verzamelde niet enkel fraaie archiefstukken zoals middeleeuwse oorkonden met zegels, maar ook minder in het oog springende stukken, waaronder de procesdossiers van het officialaat, de kerkelijke rechtbank van het eerste bisdom Roermond, die Habets later 'van minder belang toeschenken' voor de geschiedenis van het bisdom Roermond.⁸⁷ Guillon publiceerde weliswaar niet veel, maar indirect is hij als verzamelaar van grote betekenis voor de geschiedbeoefening in Limburg.

Niettemin moeten wij nagaan wat er waar is van de door Franquinet vermelde bewering dat Guillon al dan niet onder valse voorwendelen bescheiden uit gemeentearchieven op het platteland in zijn bezit bracht. Verontrustend lijkt het in dit kader ook dat het oud archief te Roermond vóór 1848 zonder toezicht was. Raadpleging van de verkoopcatalogus van 1874 leert dat in zijn nalatenschap geen stukken werden aangetroffen uit het archief van de Staten van het Overkwartier of procesdossiers van het Hof van Gelder die in het stadhuis werden bewaard. Slechts twee nummers uit de verkoopcatalogus moeten op enig moment uit het stadhuis zijn verdwenen, namelijk een dossier

over een heksenproces te Echt uit 1620 en een privilege voor de stad Roermond van hertog Reinald IV uit 1410.⁸⁸ Te koop werd ook aangeboden het zogenaamde 'Registrum Heldense', een register met akten en getuigenverhoren over de grenzen en grensgeschillen tussen Helden en omliggende plaatsen, in het begin van de zeventiende eeuw gecollationeerd door J. van den Kerckhove. Het wordt in 1815 in de inventaris van het gemeentearchief van Helden als 'eenen (register) geschreven door Jan van Kerckhove' omschreven. Via zijn schoonfamilie moet Guillon in het bezit ervan zijn geraakt. In 1874 werd het register door de gemeente Helden teruggekocht.⁸⁹ Als goede bekende in Helden zal hij ook de handschriften van pastoor Joannes Knippenbergh hebben verworven. De meeste overige stukken betreffende plaatsen rondom Roermond zijn evenwel niet afkomstig uit de respectievelijke gemeentearchieven, maar uit de archieven van kerkelijke instellingen te Roermond die daar onroerend goed, boerderijen, bezaten.

Afgezien van losse archiefbescheiden bezat Guillon het archief van het kapittel van de H. Petrus te Sint Odiliëberg, sinds 1361 kapittel van de H. Geest te Roermond dat in 1569 werd omgezet in het kathedrale kapittel ([858] 1297-1797), het archief van het officialaat, de kerkelijke rechtbank van het eerste bisdom Roermond (1599-1797), het archief van de bisschop van het eerste bisdom Roermond ([1561] 1665-1802), en in ieder geval een gedeelte van het Roermondse Begijnhof en van het parochiearchief. Hij bezat belangrijke delen van het archief van de Munsterabdij te Roermond uit de dertiende eeuw, dat zoveel informatie bevat over de stichting van de abdij rond 1220 en de

87 Habets, J., *Geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Roermond en van de bisdommen die het in deze gewesten zijn voorafgegaan* 2 (Roermond 1890) v.

88 Venner, G.H.A., *Inventaris van het archief van het hoofdgerecht Roermond 1459-1796* (Maastricht 1987) 93-94; Catalogusnr. 3 = thans GA Roermond, archief hoofdgerecht Roermond, procesnr. 3256; catalogusnr. 267 = thans GA Roermond, Oud archief Roermond, inv.nr. 351.

89 Catalogusnr. 51 = thans GA Peel en Maas te Panningen, archief gemeente Helden, inv.nr. 10. Zie ook inv.nr. 849.

wording van Roermond als stad. In eerste instantie is de aanwezigheid van het archief van het klooster Sint-Gerlach te Houthem vreemd, maar zulks is wel te verklaren. Het klooster verliet in 1786 Houthem en vestigde zich in het kloostercomplex van de kartuizers te Roermond. Dit klooster was kort tevoren als gevolg van de wetgeving van Jozef II opgeheven. Na het overlijden van de laatste kloosterzuster in de eerste helft van de negentiende eeuw schonk advocaat Schoenmaeckers, wiens vader tegen betaling van lijfrenten de roerende en onroerende goederen van het klooster had overgenomen, het archief aan Charles Guillon.⁹⁰

Afgezien van dit archief van het klooster Sint-Gerlach weten wij ook van het necrologium van de Munsterabdij, wie de vorige bezitter was. Zoals reeds eerder vermeld, had Guillon waarschijnlijk begin jaren veertig van de negentiende eeuw een schema opgesteld voor een artikel getiteld: 'Doodboek van het Munster te Roermond'. Het bevat een codicologische beschrijving van het bekende necrologium en een facsimile van de letters. Het necrologium was 'in het bezit van den hoogwelgeboren heer jonkheer Simon de Vlodrop', waarmee de ook al eerder genoemde Karel Simon de Vlodrop (1781-1847) ofwel diens broer Jozef Simon de Vlodrop (1785-1849) moet zijn bedoeld.⁹¹ Beiden waren ongehuwd en met het overlijden van de laatste stierf de Roermondse tak van de familie uit. Van één der gebroeders Simon de Vlodrop of hun erfgenamen zal Guillon het necrologium hebben verworven. De datum ante quem van de vererving is 23 maart 1861, omdat Fahne op die dag het aan hem uitgeleende necrologium aan Guillon retourneert. In 1863 blijkt Guillon ook

de naamlijst der abdisen, de twee cartularia en andere oorkonden van de Munsterabdij te bezitten. Of deze eveneens voorheen in het bezit van de familie Simon de Vlodrop waren, is onzeker.⁹²

Zou men ten aanzien van archiefbescheiden van topstukken moeten spreken, dan zouden daartoe te rekenen zijn de beide stichtingsoorkonden van de Munsterabdij uit 1224, de beide cartularia met oorkonden vanaf 1220 en het vermelde necrologium uit dit archief. Verder zijn te noemen het cartularium van het kapittel van de H. Geest, met de schenkingsoorkonde van Sint Odiliënberg aan de bisschop van Utrecht uit 858 zoals ook de oorkonden van de heren van Valkenburg in het archief van het klooster Sint-Gerlach vanaf 1202. Uit recentere tijd zouden daartoe ook de besluitenregisters van de bisschop van Roermond vanaf 1665 behoren, die de kern van het bisschoppelijk archief uitmaken.

In samenhang met de archiefbescheiden kunnen ook de weinige zegelstempels behandeld worden die in Guillons bezit waren. Zegelstempels zijn matrijzen met een afbeelding en een omschrift spiegelverkeerd. Door het stempel in zachte was te drukken, ontstaat het zegel dat ter bekrachtiging van de inhoud aan oorkonden werd gehecht. Guillon bezat de zegelstempels van Angelus d'Ongnies et d'Estrees (1701-1722) en Philippus Damianus van Hoensbroek (1775-1793), bisschoppen van Roermond, van het klooster Sint-Gerlach, van de prior van het klooster der predikheren te Maastricht en van Magdalena van Egmont, prinses van Chimay, vrouwe van Weert. Daarnaast behoorden de zegelstempels van het leenhof van Dieteren, de laathof van Sint-Joost en Roosteren en dat van Wessem, waarschijn-

90 RHCL, Provinciaal archief, inv.nr. 4499, verbaal GS 27 november 1874. Zie ook: Dukers, B., *Kluizenaars in de stad. Bouwgeschiedenis van het Roermondse kartuizerklooster* (Wijk en Aalburg 2012) 151-153.

91 RHCL, handschriftencollectie Rijksarchief in Limburg, nr. 115; Venner, G., 'Het archief van de Munsterabdij te Roermond in de negentiende eeuw', in: *Nederlands Archiefblad* 93 (1989) 64-75.

92 GA Roermond, archief en handschriftencollectie Charles Guillon, inv.nr. 1; Fahne, *Dynasten Bochoholtz*, 144 noot 3.

oudheden, en voorts voor degenen die in munten of penningen deden of archiefonderzoek verrichtten. Stelde Guillon dan toch zijn archiefverzameling voor geïnteresseerden beschikbaar?

In 1861 verscheen te Roermond van de hand van kapelaan Albert Wolters een boek over de heiligen Wiro, Plechelmus en Odgerus en het kapittel van Sint Odiliënberg. Aan dit eerste geschiedenisboek over Sint Odiliënberg voegde Wolters als bijlagen de teksten van 22 oorkonden toe, ten dele 'uit de bibliotheek van den heer notaris Guillon'. Wolters had dus oorkonden uit Guillons bezit mogen kopiëren.⁹⁵ In het bezit van Guillon waren een plattegrond van de opstelling van de troepen van de hertog van Cumberland tussen Roermond en Melick en Herkenbosch in 1748, een plan van de vestingwerken van Roermond uit 1750 en een ongedateerde kaart van de omgeving van Roermond. Zij werden door de stadsarchivaris J.B. Sivré gekopieerd, de eerstgenoemde op 10 juni 1870.⁹⁶

De belangstelling ging blijkaar vooral uit naar het archief van de Munsterabdij. A. Fahne die het necrologium uitgeleend had gekregen, drukte de oorspronkelijke rond 1546 geschreven tekst, maar zonder de latere aanvullingen, af in zijn in 1863 uitgegeven genealogisch werk over de familie(s) Van Bocholtz. Ook de naamlijst van abdisen en kloosterzusters van 1770 nam hij op.⁹⁷ In hetzelfde jaar 1863 publiceerde de reeds genoemde James Weale het eerste gedeelte van een overigens niet voortgezette

tekst over de Munsterkerk. Hij en later nog eens Franz Bock drukten bij hun kunsthistorische beschouwingen over de Munsterkerk een der twee stichtingsoorkonden uit 1224 af die Guillon bezat.⁹⁸ Ook L.A.J.W. Sloet kon deze oorkonden in het bezit van Guillon opnemen in zijn 'Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutfen'.⁹⁹ Het oudste cartularium van de Munsterabdij, aangelegd rond 1240, leende Guillon in 1872 uit aan het Staatsarchiv te Düsseldorf, waar een afschrift werd vervaardigd, terwijl daar ook uittreksels uit het tweede cartularium uit het midden van de vijftiende eeuw werden gemaakt.¹⁰⁰

Merkwaardig is nu dat wel de Düsseldorfse archivaris Harleß kennis heeft kunnen nemen van de twee cartularia, maar kennelijk niet de Roermondse collega Sivré. Ook Sloet heeft deze aanvankelijk niet gekend. De catalogus van de te veilen archiefstukken werd in 1874 evenmin door Sivré samengesteld, maar door Jos Habets, toen nog kapelaan te Berg en Terblijt, sinds 1881 rijksarchivaris in Limburg. Hij werd door de erfgenaam Constant Guillon 'niet alleen als oud vriend mijns broeders, maar ook als letterkundig en wetenschappelijk man' geacht.¹⁰¹ Habets benutte de gelegenheid om met toestemming van de erfgenaam in september en oktober 1874 afschriften uit de beide cartularia te vervaardigen. Hij stelde deze vervolgens ter beschikking van Sloet die de oorkonden als aanvullingen opnam, in te voegen in het eerste deel van zijn oorkondenboek dat in 1872 was verschenen.¹⁰² Historisch onderzoek op

95 Wolters, A., *De heiligen Wiro, Plechelmus en Odgerus en het kapittel van Sint Odiliënberg* (Roermond 1861). Zie: Venner, G., 'Albert Wolters en het oudste verleden van Sint Odiliënberg', in: *Roerstreek 2017 Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek* 49, 17-33.

96 GA Roermond, topografische atlas, nr. D 49.

97 Fahne, *Dynasten Bocholtz*, 146-166 respectievelijk 144-146.

98 Weale, W.H.J., 'Eglise de Notre Dame de Ruremonde', in: *Le Beffroi* 1 (1863) 244; Bock, F., 'Die ehemalige Stiftskirche Unserer Lieben Frau zu Roermond', in: *Rheinische Baudenkmale des Mittelalters. Ein Führer zu den merkwürdigsten mittelalterlichen Bauwerken am Rheine und seinen Nebenflüssen* 3.7. (Keulen-Neuss 1873) 2-4.

99 Sloet, L.A.J.W., *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutfen tot op den slag van Woeringen, 5 juni 1288* 1 ('s-Gravenhage 1872) 479-481.

100 Landesarchiv NRW Abteilung Rheinland Duisburg, Handschriften B VI 4.

101 RHCL, nalatenschap Habets, inv.nr. 1, brief van 17 februari 1874.

102 Sloet, *Oorkondenboek*, 466bis noot; RHCL, nalatenschap Habets, inv.nrs. 23, 22.

basis van het archief van de Munsterabdij, maar ook op dat van het kapittel van de H. Geest, kon pas na het overlijden van Guillon op gang komen, toen de stukken door de gemeente Roermond waren aangekocht en onder het beheer van Sivré kwamen. Sivré publiceerde regesten van de akten in de cartularia en gaf het necrologium volledig uit.¹⁰³ Integreerend blijft de vraag, waarom noch Habets noch Sivré tijdens het leven van Guillon, die toch in de gemeenteraad voor Sivré opkwam, in de gelegenheid waren om de zo belangrijke oorkonden in de cartularia over te schrijven.

Conclusies en vergelijking

In het voorafgaande is het beeld geschetst van Guillon als archeoloog en historicus die zich inzette voor de terugkeer van archieven naar Roermond en de restauratie van de Munsterkerk, maar die noch over geschiedenis noch over archeologie veel heeft geschreven. Hij was eerder verzamelaar van historische voorwerpen zoals archeologica, archiefstukken, munten, schilderijen en (laat)gotische beelden die iets over het (regionale) verleden te vertellen hebben. Belangrijke c.q. grote gedeelten van zijn verzameling archeologische voorwerpen, archiefstukken en beeldhouwwerken kwamen uiteindelijk in musea en archiefbe- waarplaatsen terecht.

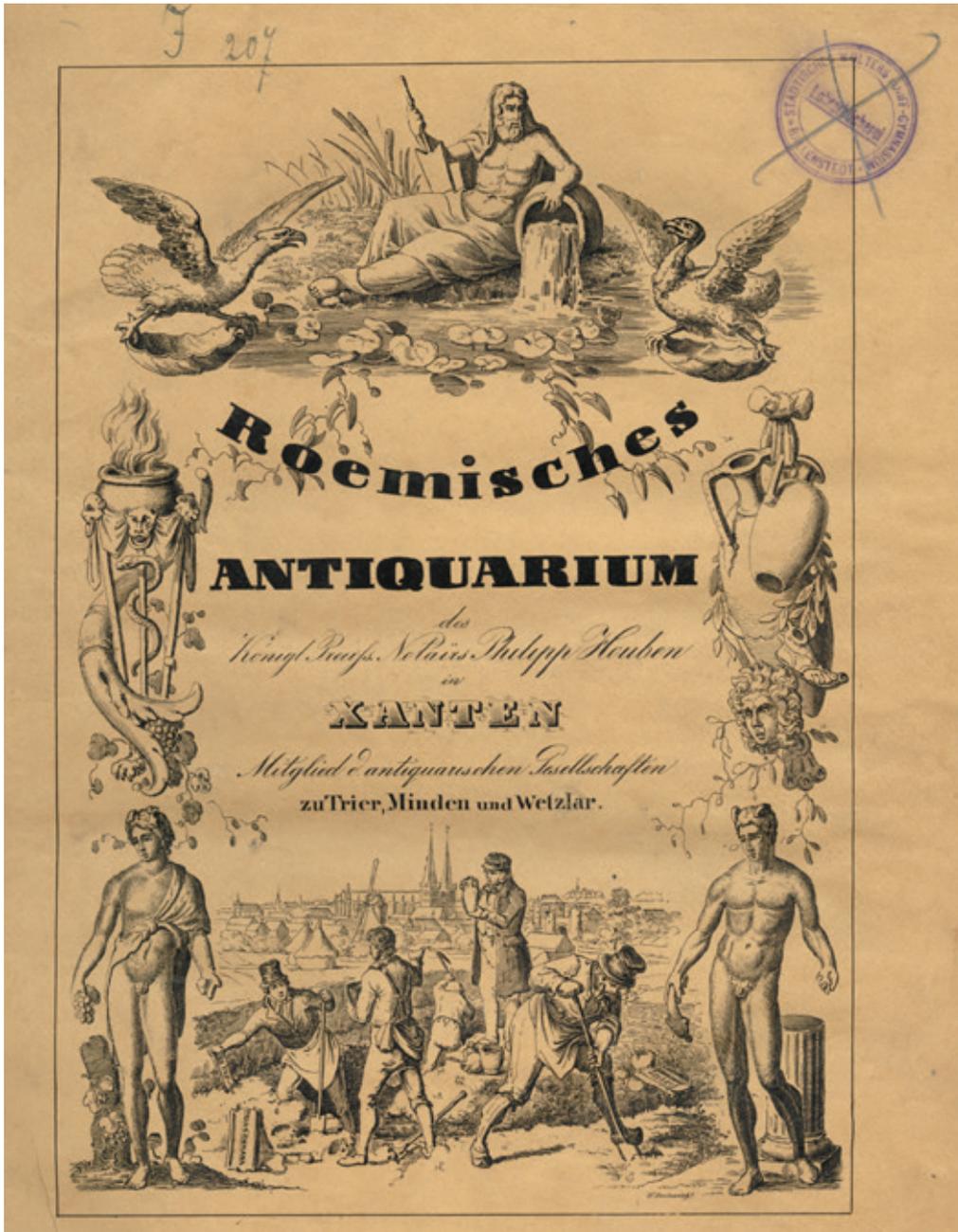
Guillon verzamelde niet alles – geen porselein, schelpen of natuurhistorische voorwerpen bijvoorbeeld. Ten aanzien van archeologische voorwerpen beperkte hij zich, afgezien van vondsten uit Xanten, tot het huidige Midden-Limburg. Ten aanzien van archieven overheerste het Roermondse element. Het archief van het klooster Sint-Gerlach te Houthem, dat toch betrekking heeft op het Land van Valkenburg, was enkel in zijn bezit gekomen, omdat het klooster in 1786 naar Roermond was

verplaatst. Die beperking gold niet zo nadrukkelijk ten aanzien van schilderijen, munten en boeken, maar ook hier is een regionaal element aan te wijzen. Onder de schilderijen bevinden zich werken van te Roermond geboren schilders of werken met een regionaal historisch thema. Onder de munten zijn exemplaren met vindplaats in Limburg vermeld, terwijl zijn boekencollectie niet alleen werken over geschiedenis, archeologie en de hulpwetenschappen bevat, maar ook te Roermond gedrukte boeken en ander drukwerk. Guillon was dan weer geen bibliofoon die oude drukken in het bijzonder verzamelde. De door Habets geschreven biografische notitie over Guillon sluit op deze conclusies aan. Guillon kon oudheden en kunstwerken in andere landen waarderen, maar zijn voorkeur ging uit naar alles wat zijn geboortegrond (pays natal) betrof. Limburg was zijn vaderland (patrie) en binnen Limburg genoten het oude Overkwartier van Gelder en de stad Roermond de absolute voorkeur (étaient ses idoles). Zijn collecties en bibliotheek waren vooral Limburgs, Roermonds, aldus Habets. Die kwalificatie is echter minder van toepassing op de bibliotheek.

Notaris Guillon was in zijn vrije tijd onder meer verzamelaar van historische voorwerpen als bronnen van het regionale verleden. De vraag rijst dan of zijn omgeving of tijd meer van dergelijke personen kenden die dezelfde interesses als Guillon bezaten. Dat blijkt inderdaad het geval te zijn. In het volgende overzicht worden enige tijdgenoten en verzamelaars van gelijkaardige voorwerpen uit de omgeving voorgesteld.

De eerste is Philip Houben (1767-1855) afkomstig uit Grathem, die sinds 1798 notaris te Xanten was. Niet vanaf zijn jeugd, maar pas rond zijn vijftigste verjaardag kreeg hij belangstelling voor de Romeinse voorwerpen die te

103 Sivré, J.B., *Inventaris van het oud archief der gemeente Roermond* 3 (1876), 188-291; Idem, 'Het necrologium der adellijke abdij O.L.V. Munster te Roermond', in: *PSHAL* 13 (1876) 169-180.

Omslag van het boekwerk *Roemisches Antiquarium. Denkmäler von Castra Vetera und Colonia Traiana* (Xanten 1839) waarin voorwerpen uit het museum van Philip Houben worden beschreven en afgebeeld. Op de voorgrond opgravers aan het werk te Xanten. Collectie Limburgs Museum Venlo, collectie Schillings. Foto: Limburgs Museum Venlo.

Xanten veelvuldig aan de dag kwamen. Hij werd daartoe gestimuleerd door de in 1811 aldaar benoemde pastoor. In ieder geval vanaf 1819 verrichtte Houben opgravingen rond Xanten en bracht een verzameling van circa 4.500 archeologische voorwerpen bijeen. Hij exposeerde zijn vondsten in een museum aan zijn huis, het Antiquarium, dat naast de dom van Xanten de belangrijkste bezienswaardigheid van het stadje was. Het museum zou tussen 1820 en 1856 door meer dan 11.000 belangstellenden zijn bezocht.¹⁰⁴ De belangrijkste stukken uit zijn verzameling werden beschreven en afgebeeld in twee publicaties over zijn Antiquarium die in 1839 verschenen.¹⁰⁵ Houben verzamelde niet alleen archeologische voorwerpen, maar kennelijk ook archivalia en schilderijen, waarover echter verder niets bekend is.¹⁰⁶ De overeenkomst met Guillon is dat Houben ook notaris was, maar pas op gevorderde leeftijd belangstelling voor archeologie kreeg. Zijn collectie was, voor zover te beoordelen, vooral samengesteld uit voorwerpen uit de Romeinse tijd, terwijl Guillon ook in de prehistorie was geïnteresseerd. Houben maakte zijn archeologische verzameling als museum voor het publiek toegankelijk, ook door middel van publicaties. Of de archeologische collectie van Guillon voor het publiek openstond, weten wij niet.

Een volgende archeoloog en tijdgenoot van Guillon was de landmeter Michael Buyx (1795-1882). Hij woonde gedurende vrijwel zijn hele leven te Nieuwerk bij Geldern en wordt als historicus en verzamelaar in een aan hem gewijd boek omschreven.¹⁰⁷ Hij verzamelde Rijnlants, met name Siegburgs en Keuls aardewerk, meubels, munten en archeologische voorwerpen. Buyx was in 1851 één van de oprichters van de Historische Verein für Geldern und Umgegend en hield in de vergaderingen verschillende lezingen over historische onderwerpen en archeologische vondsten. Over vondsten van Romeinse en Germaanse oudheden publiceerde hij ook, en wel in het tijdschrift 'Der Niederrhein', dat in de jaren 1878-1879 werd uitgegeven.¹⁰⁸ Ondanks het aan Buyx gewijde boekwerk is over zijn activiteiten als archeoloog nog maar weinig bekend. In ieder geval groef hij in 1865 ver buiten Geldern. Op verzoek van de burgemeester van Brügggen onderzocht hij toen grafheuvels in het Brügggener c.q. Swalmer bos ter hoogte van het toponiem 'Sieben Bergen' nabij de Nederlands-Pruisische grens. Zo raakte hij wellicht onbewust aan het geografische interessegebied van Guillon aan de Nederlandse zijde.¹⁰⁹ De overeenkomsten met Guillon zijn dat beiden zich zowel voor Romeinse als prehistorische oudheden interesseerden die in hun woonomgeving gevonden

-
- 104 Houben, C., 'Philipp Houben, Notar und Archeologe in Xanten. Sein Leben und sein Wirken', in: *Die Heimat* 22 (1951) 158-162; Müllers, W., 'Das Museum des Herrn Notar Philipp Houben und sein Antiquarium zu Xanten', in: *Heimatkalender des Kreises Wesel* 1980, 45-52.
- 105 Fiedler, F. en Ph. Houben, *Denkmaeler von Castra Vetera und Colonia Traiana in Ph. Houben's Antiquarium zu Xanten abgebildet auf xviii colorirten Steindruck-Tafeln nebst einer topographischen Charte* (Xanten 1839); Fiedler, F., *Antike erotische Bildwerke in Houbens Roemischem Antiquarium zu Xanten abgebildet auf fünf Steindrucktafeln und erläutert* (Xanten 1839).
- 106 Houben, 'Philipp Houben', 160.
- 107 Dassel, W. en J. Kwiatkowski ed., Michael Buyx (1795-1882). *Geometer, Altertumsfreund, Sammler* (Kevelaer 1995).
- 108 Halmanns, G., 'Michael Buyx und der "Historische Verein für Geldern und Umgegend"', in: *Michael Buyx*, 77-81; Idem, 'Bibliographie der Werke von und über Michael Buyx', in: *Michael Buyx*, 376. Zie voor het tijdschrift 'Der Niederrhein': Venner, G., 'Aan de wieg van "De Maasgouw"', in: *Maasgouw* 100 (1981) 71-72.
- 109 Meyer-Rogmann, V., 'Einen Fund alter Schwerter betreffend. Archäologische Untersuchungen in Brügggen 1865', in: *Heimatsbuch des Kreises Viersen* 1993, 61. Het bezoek van Buyx is opmerkelijk genoeg ook mondeling overgeleverd. H.A.M. Ramakers (1897-1973), oud-kassier van de Boerenleenbank en amateur-archeoloog in de goede zin des woords te Swalmen, verhaalde in 1964 dat zijn grootvader voor zijn dakpannenbakkerij leem stak in het aan Swalmen toebehorende gedeelte van het Brügggener bos, toen de landmeter Buyx kwam aanrijden en vroeg waar het 'Zevengeberge' lag. Het betrof dus een toevallige ontmoeting die dankzij historische belangstelling bijna honderd jaar later nog bekend was.

werden. Zowel Buyx als Guillon waren betrokken bij de stichting van een historische vereniging in 1851 respectievelijk 1852. Buyx heeft zich wel meer tijd gegund om over historische en archeologische onderwerpen te publiceren.

Geen verzamelaar van archeologische voorwerpen, maar wel van archiefstukken was Friedrich Nettessheim (1818-1881), koopman te Geldern. Zijn collectie archiefstukken, waaronder stadsrekeningen van Venlo, aantekeningen en boeken – lang niet zo omvangrijk als die van Guillon – werd na zijn dood te Keulen geveild.¹¹⁰ Nettessheim kocht ook de op Duitsland betrekking hebbende archiefstukken uit de verzameling van Guillon. Hij heeft Guillon persoonlijk gekend, gezien al het feit dat Guillon in 1839 van Nettessheim Romeins aardewerk uit de buurt van Xanten verwierf.¹¹¹ Nettessheim was evenals Buyx medeoprichter van de Historische Verein für Geldern und Umgegend, maar hij is vooral bekend vanwege zijn publicaties. Mede op grond van archiefonderzoek in het provinciaal archief te Arnhem gaf hij in 1863 zijn 'Geschichte der Stadt und des Amtes Geldern' uit, een regionaal geschiedwerk tegen de achtergrond van het verleden van het hele hertogdom Gelre. Grensoverschrijdend was ook zijn geschiedenis van het onderwijs in het hertogdom Gelre en aangrenzende gebieden. In de Publications gaf hij in de jaren 1870-1875 de Kroniek van Roermond (1562-1638) uit.¹¹² Nettessheim is de belangrijkste historicus van het Overkwartier van Gelder in de negentiende eeuw. De historische belangstelling en het ver-

zamelen van archiefstukken had hij met Guillon gemeen. Als historisch onderzoeker en auteur liet hij Guillon ver achter zich.

Een tijdgenoot aan Nederlandse zijde die zeer wel met Guillon vergeleken kan worden, is Prosper Cuypers van Velthoven (1803-1882). Hij was te 's-Gravenhage geboren, woonde van 1834 tot 1848 te Ginneken en vervolgens te Brussel, waar hij een regelmatige bezoeker van het Algemeen Rijksarchief was. Tussen 1853 en 1862 verbleef hij ook in het fraaie landhuis Anneville dat hij bij Ulvenhout had laten bouwen.¹¹³ Cuypers was vrijwel zijn gehele leven rentenier. Hij heeft nauwelijks een ambt uitgeoefend. Hij bracht een enorme collectie archiefbescheiden betreffende Noord-Brabant bijeen, die na zijn overlijden in het Rijksarchief in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch terecht kwam.¹¹⁴ Hij hielp talrijke historici door stukken uit zijn collectie uit te lenen en gegevens te verstrekken, maar net zoals Guillon heeft hij weinig gepubliceerd. Veel minder bekend is dat hij ook als archeoloog in Noord-Brabant actief was door opgravingen te (laten) verrichten. Hij was geïnteresseerd in Romeinse en prehistorische vondsten. Zijn verzameling omvatte niet enkel vondsten uit Noord-Brabant. Hij kocht ook kisten vol Romeinse voorwerpen uit het Noord-Franse Bavay aan. Zijn boekencollectie werd in 1884 geveild, zijn collecties archeologica en munten evenwel niet, zodat hun omvang en samenstelling onbekend blijven.

Franquinet heeft Guillon in 1874 omschreven als een bezeten verzamelaar, mogelijk een

110 *Catalog der nachgelassenen Bibliothek des Herrn Kaufmann Friedrich Nettessheim in Geldern...Versteigerung am Montag den 26. Februar 1883...bei J.M. Heberle (H. Lempertz' Söhne) in Köln (Keulen 1883).*

111 GA Roermond, archief en handschriftencollectie Charles Guillon, inv.nr. 3, nrs. 146-151.

112 Nettessheim, F., *Geschichte der Schulen im alten Herzogthum Geldern und in den benachbarten Landestheilen. Ein Beitrag zur Geschichte des Unterrichtswesens Deutschlands und der Niederlande* (Düsseldorf [1882]); Idem, 'Kroniek der stad Roermond van 1562-1638', in: *PSHAL* 7 (1870) 429-487, 10 (1873) 97-344, 12 (1875) 249-386. Zie voor het grensoverschrijdende kader: Venner, G.H.A., 'Geschiedbeoefening betreffende het hertogdom Gelder, een grensoverschrijdend onderwerp', in: Stinner, J. en K.H. Tekath ed., *Gelre – Geldern – Gelderland. Geschiedenis en cultuur van het hertogdom Gelre* (Geldern 2001) 480 en de daar genoemde literatuur.

113 Zie: Verhagen, J., 'Prosper Cuypers van Velthoven en zijn liefhebberijen', in: *Jaarboek De Oranjeboom* 51 (1998) 188-218.

114 Litsenburg, Th.F. van, en G.C.M. van Dijk, *Inventaris van de Collectie Cuypers van Velthoven eerste stuk. Inleiding en inventarisnummers 1-1910* ('s-Hertogenbosch 1978).

subjectief oordeel. Ook Verhagen, die de meest recente biografische schets van Cuypers van Velthoven heeft geschreven, geeft aan dat deze 'lijkt te zijn gedreven door een haast obsessieve verzamelzucht' en spreekt van diens 'haast dwangmatige werken aan de uitbreiding van zijn verzamelingen'. Verhagen grijpt ter verklaring van dit gedrag terug op een publicatie van de Amerikaanse kunsthistoricus en hoogleraar psychiatrie W. Muensterberger, die onderzoek heeft verricht naar de persoonlijkheidsstructuur van de verzamelaar. Bij collectioneurs, voor wie het verzamelen een obsessie geworden was, werd naast een onbedwingbare zucht tot verovering, steeds innerlijke onzekerheid geconstateerd. Het streven om naam te maken met hun verzamelingen werd door de onderzochten zelf of door Muensterberger herleid tot traumatische ervaringen in het verleden of geestelijk of materiële armoede in hun jeugd. Verhagen houdt het ten aanzien van Cuypers van Velthoven op niet verwerkte traumatische ervaringen.¹¹⁵ Of een dergelijke verklaring ook kan gelden ten aanzien van het verzamelgedrag van Guillon, is bij gebrek aan duidelijke aanwijzingen een niet te beantwoorden vraag. Guillon en Cuypers van Velthoven hebben, op de lange termijn gezien, in ieder geval ook met elkaar gemeen dat door hun toedoen waarschijnlijk vele belangrijke documenten bewaard zijn gebleven die anders verloren waren gegaan.

---

115 Verhagen, 'Cuypers van Velthoven', 191, 213-214.

ABSTRACT**The historical interest of Charles Guillon**

Charles Guillon (1811-1873) was an archeologist and a historic who committed himself to the return of the archives to Roermond and the restoration of the Munsterchurch. Despite these interest, he wrote little on history and archeology himself. Rather, he was a collector of historical objects such as archeological findings, records, coins, paintings and (late) gothic statues, which taught about the (regional) past. Large parts of his collection eventually ended up in museums and archive repositories.

Guillon's collection of archeological objects primarily consisted of Central-Limburgian findings, as well as some findings from Xanten. The archive records mainly came from Roermond. This focus on Central-Limburg consisted also in his collections of painting, coins and books, albeit more loosely adhered. Among the paintings are several pieces of Roermond born artists and pieces depicting a regional historic theme. His coin collection includes some pieces found in Limburg, while his book collection not only contains works on history, archeology and auxiliary sciences of history, but also includes books on other topics printed in Roermond. Despite his vast book collection, Guillon was no bibliophile and did not actively collect pre-1500 bookwork.